

Mgr inż. Jakub Jagodziński

ORCID 0000-0002-5464-3138

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Wydział Nauk Społecznych

Zakład Bezpieczeństwa Wewnętrznego

DZIAŁANIA POLICJI W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA DEMORALIZACJI I PRZESTĘPCZOŚCI NIELETNICH

Streszczenie

Niepokojącym zjawiskiem współczesnych czasów jest rosnąca liczba nieletnich sprawców i rodzaj popełnianych przez nich czynów karalnych, wskazujących na pogłębiającą się brutalizację zachowań młodzieży. W porównaniu z latami ubiegłymi znacznie wzrosła liczba zaistniałych przestępstw spowodowania uszczerbku na zdrowiu, udziału w bójkach lub pobiciach, zgwałceniach. Konieczne jest niesienie pomocy tym osobom nieletnim, które jednak nie może mieć charakteru doraźnych, jednostkowych działań organizowanych w przypadkowych warunkach. Aby jakiegokolwiek działania wywoływały zamierzone efekty, powinny być prowadzone w ramach systemu opartego na współpracy z instytucjami i organizacjami. Głównym celem podjętego postępowania badawczego było zgromadzenie opinii policjantów, młodzieży i nauczycieli na temat działań podejmowanych przez Policję przyczyniających się do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich. Sformułowano również cel praktyczny, który może rekomendować optymalne działania Policji minimalizujące demoralizację i przestępczość nieletnich.

Słowa kluczowe: przestępczość nieletnich • demoralizacja • działania Policji • zadania Policji.

**POLICE ACTIONS WITHIN THE SCOPE
OF COUNTERACTING DEMORALIZATION
AND CRIME INVOLVING MINORS**

Abstract

An alarming phenomenon of modern times is the growing number of juvenile offenders and the type of criminal acts they commit, which indicate the increasing brutality of youth behaviour. Compared to previous years, there has been a significant increase in the number of such crimes as grievous bodily harm, rape and involvement in fights or beating. In such a situation, it is vital to provide minors with necessary assistance. However, that will not be achieved by immediate, individual actions and ad hoc measures. Effects can only be obtained through a system based on cooperation with institutions and organisations. The aim of the survey was to establish the opinions of police officers, youth and teachers on the actions taken by the police to counteract demoralisation and juvenile delinquency. The summary of the research offers a practical goal, which may serve to recommend optimal police actions that have the potential to deliver safety while reducing juvenile offending.

Keywords: juvenile delinquency • demoralisation • police actions • police assignments.

Wstęp

Demoralizacja i przestępczość nieletnich jest problemem społecznym. Działania nieletnich nie ograniczają się jednak tylko do dewiacji na gruncie szkolnym, ale obejmują też takie przestępstwa jak handel narkotykami, a czasem nawet ciężkie zbrodnie. W niektórych państwach zachodnich występują zabójstwa masowe dokonywane przez nieletnich, a w Polsce przypadki okrutnych zabójstw¹.

Według jednej z definicji, demoralizacja to „ciąg zdarzeń pojawiających się w oderwaniu od wszelkich norm obyczajowych. Konsekwencją tych działań jest degeneracja i przestępcze czyny człowieka”². Jeszcze inne ujęcie tego określenia sprowadza się do

¹ P. Drzewiecki, *Zjawisko przestępczości nieletnich w Polsce*, „O Bezpieczeństwie i Obronności” 2016, nr 2(2), s. 79.

² M. Szymczak (red), *Demoralizacja*, [w:] *Słownik języka polskiego*, I, Warszawa 1978.

stwierdzenia, że jest to „ograniczanie i pomniejszanie egzystencji moralnej jednostki determinowane destrukcją priorytetów aksjologicznych, zarówno na poziomie jednostki, jak i populacji społeczności, w której człowiek bytuje, przejawiającej się wręcz publicznym lekceważeniem wszelkich reguł i zasad egzystencji człowieka”³. Jako wyznaczniki demoralizacji przyjmuje się:

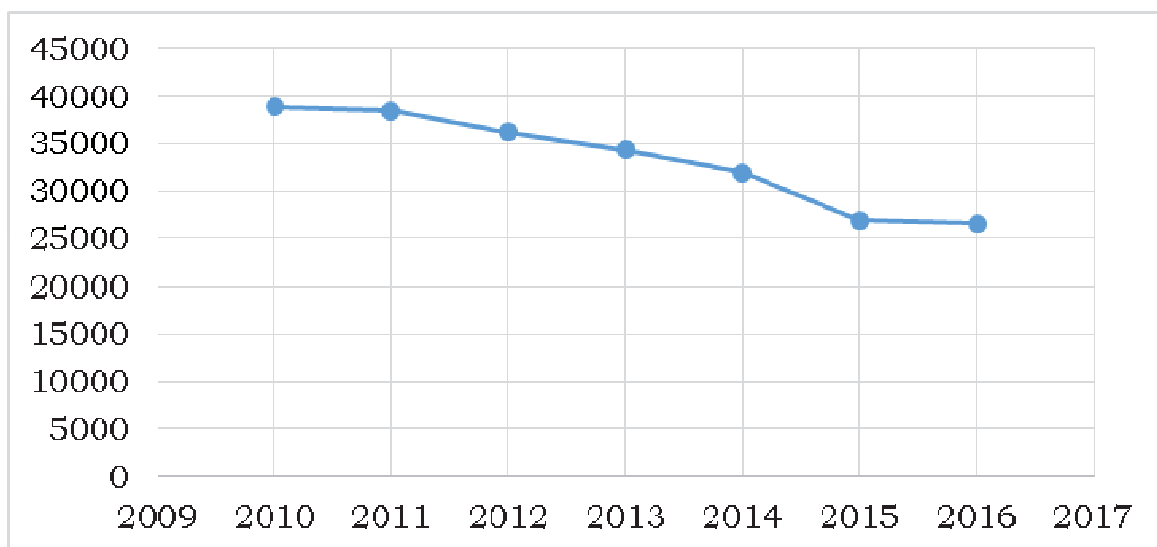
- dezercję z miejsc przebywania,
- zjawiska nienormatywne (upijanie się, uprawianie nierządu, itp.),
- przynależność do grup nieformalnych,
- niewypełnianie obowiązku szkolnego,
- alienacja w rodzinie, brak spełniania potrzeby afiliacji i bezpieczeństwa,
- wychowywanie się w środowisku przestępczym i naśladowanie jego cech⁴.

Estymacja zachowań przestępczych wśród osób nieletnich pokazuje tendencję spadkową. W Polsce w latach 2010–2016 liczba czynów karalnych dokonywanych przez nieletnich zmalała o 31,7%. W 2010 roku liczba osób młodocianych z orzeczeniem sądowym utrzymywała się na poziomie 38 900, natomiast sześć lat później w 2016 roku była na poziomie 26 500. Zatem liczba nieletnich, wobec których orzeczono środki prawne zmniejszyła się aż o 32,7%. Jednocześnie statystyka demograficzna prezentuje mniejszą liczbę nieletnich obywateli w analizowanym okresie – o 17,4% (Wykres 1).

Młodym ludziom często chodzi o jak największą widownię podczas czynów karalnych, często dokonywanych nie tyle dla zysku materialnego, lecz dla pokazania siły, zuchwałości, sprytu i potwierdzenia, że jest możliwe dokonanie różnych wyczynów trudnych do zorganizowania i przeprowadzenia. Niejednokrotnie nieletni nie ukrywają swojej działalności przestępczej, a nawet chwalać się nią przed rówieśnikami i lokalną społecznością.

³ S. Witek, *Demoralizacja*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, III, Lublin 1979, s. 1167.

⁴ A. Sochacki, *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Słupsku, Słupsk 2008, s. 8.

Wykres 1. Prawomocne orzeczenia wobec nieletnich w latach 2010–2016

Źródło: *Statystyka sądowa. Sprawy nieletnich. Prawomocne orzeczenia w latach 2010–2016*. Ministerstwo Sprawiedliwości. Warszawa 2017, s. 9.

Zdarza się, że młode osoby wchodzą w skład różnych grup przestępczych i to nie tylko młodzieżowych. W momencie zainicjowania takiej przestępczej działalności młody człowiek zostaje automatycznie jej podporządkowany, przyjmując cechy osobowości grupy a tracąc własne, ukształtowane w ciągu dotychczasowego życia osobniczego. Dzieje się tak, ponieważ w starszym wieku szkolnym i młodzieżowym psychika człowieka jest jeszcze elastyczna, przez co bez problemów naśladuje i odtwarza nowe wzory postępowania⁵.

W literaturze przedmiotu wiele miejsca poświęca się czynnikom społecznym, determinującym interakcje społeczne w okresie preadolescencyjnym⁶. Za najważniejsze czynniki, które wpływają w sposób zdecydowany na zachowania przestępcze nieletnich uważa się:

- a) potrzebę uzyskiwania w krótkim czasie profitów pieniężnych i materialnych,
- b) sprawianie wrażenia na rówieśnikach,

⁵ M. Jarosz, *Dewiacyjne zachowania młodzieży i ich determinanty środowiskowe*, Warszawa 1992, s. 82.

⁶ N. Christie, *Dogodna ilość przestępstw*, Warszawa 2004, s. 22; B. Hołyst, *Kryminologia*, Wyd. PWN, Warszawa 2001, s. 351; A. Makowski, *Niedostosowanie społeczne młodzieży i jej resocjalizacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994; A. Dzielska, *Zachowania ryzykowne*, IMiD Warszawa, 2017, s. 11.

- c) agitowanie kolegów do udziału w grupie nieformalnej,
- d) inklinacje do przebywania w grupach nieformalnych,
- e) brak reakcji rodziców na wcześniejsze poczynania i występki dzieci, niezgodne z prawem i normami społecznymi,
- f) wzorowanie się na agresji i przemocy mających swe podwaliny w domu rodzinnym i portalach medialnych⁷.

Czynności prawne wobec nieletniego z powodu popełnionego przez niego czynu karalnego opierają się na Ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich⁸. Istotą Ustawy jest prewencja dotycząca demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz przywracanie ich do normalnego życia, pośrednio, poprzez różne działania, między innymi Policji i instytucji opiekuńczo-wychowawczych, jak na przykład dążenie do wzmacniania funkcji wychowawczych rodziny i placówek, w których przebywają nieletni⁹.

Badania własne

Przedmiotem poznania podjętych badań była działalność prewencyjna Policji w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich. Cel ogólny stanowiła próba odpowiedzi na pytanie: *Czy i w jakim stopniu podejmowane przez Policję działania przyczyniają się do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich?*

1. Cele eksploracyjne:

- zgromadzenie informacji na temat zakresu zadań Policji dotyczących przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz czynności podejmowanych na rzecz małoletnich,
- ustalenie czynności najczęściej podejmowanych przez Policję podczas zatrzymania nieletnich sprawców czynów karalnych i wykazujących przejawy demoralizacji,

⁷ C. R. Hollin, D. Browne, E. J. Palmer, *Przestępczość wśród młodzieży*, Wydawnictwo: GWP, Gdańsk, 2004, s. 34.

⁸ Na podstawie: Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982 roku (tekst jednolity: Dz.U. 2002 r., Nr 11 poz. 109).

⁹ A. Gaberle, M. Korcyl-Wolska, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Gdańsk 2002, s. 9 i n.; por. także M. Korcyl-Wolska, *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2004, s. 58, ISBN 83-7444-060-0.

- określenie działań prewencyjnych realizowanych przez Policję,
 - ustalenie ich atrakcyjności i skuteczności,
 - określenie stopnia współpracy Policji z różnymi instytucjami na rzecz przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich.
2. Cele weryfikacyjne:
- weryfikacja stopnia podejmowanych przez Policję działań przyczyniających się do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich,
 - weryfikacja hipotez przyjętych na potrzeby badań.
3. Cele praktyczne:
- sformułowanie wniosków pozwalających na rekomendację optymalnych działań Policji minimalizujących demoralizację i przestępczość nieletnich.

Dalej ustalono następujący główny problem badawczy:

Czy i w jakim stopniu podejmowane przez Policję działania przyczyniają się do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich?

Jako problemy szczegółowe podano:

- (PS1) Jaki jest zakres zadań Policji w wymiarze przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz czynności podejmowanych na rzecz małoletnich?
- (PS2) Jakie czynności są najczęściej podejmowane przez Policję podczas zatrzymania nieletnich sprawców czynów karalnych i wykazujących przejawy demoralizacji?
- (PS3) Jakie działania prewencyjne realizuje Policja?
- (PS4) Które z nich są najbardziej atrakcyjne i skuteczne?
- (PS5) Czy i w jakim stopniu Policja współpracuje z instytucjami wspomagającymi prace w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich?

Na tej podstawie sformułowano hipotezy robocze.

Hipoteza główna (HG):

Działania prewencyjne podejmowane przez Policję w dużym stopniu przyczyniają się do minimalizowania działań przestępczych nieletnich.

Profilaktyka policyjna jest wsparciem realizacji zadań szkół realizowanych w ramach Szkolnych Programów Wychowawczo-Profilaktycznych.

Hipoteza szczegółowa 1: Zakres zadań Policji w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich jest określony w zadaniach pionu prewencji Policji.

Hipoteza szczegółowa 2: Podczas ujawnienia nieletnich sprawców czynów karalnych Policja działa zgodnie z wcześniej ustaloną procedurą w tym zakresie: najczęściej po zatrzymaniu nieletniego umieszcza go w policyjnej izbie dziecka lub w pomieszczeniach przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia w jednostce organizacyjnej Policji, gdy nieletni znajduje się w stanie po użyciu alkoholu lub podobnie działającego środka. Osoby samowolnie przebywające poza zakładem poprawczym lub schroniskiem dla nieletnich umieszcza się w zakładzie lub schronisku, z którego się oddaliły, a jeśli jest to niemożliwe, w policyjnej izbie dziecka. Z czynności tej sporządza się protokół zatrzymania nieletniego.

Hipoteza szczegółowa 3: Działania prewencyjne Policji polegają najczęściej na informowaniu władz samorządowych i społeczności lokalnych o występujących zagrożeniach, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki małoletnich i nieletnich, na tworzeniu programów profilaktycznych we współpracy z placówkami systemu oświaty. Są to również patrole oraz obchód rejonów szkół i placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Hipoteza szczegółowa 4: Najbardziej atrakcyjne dla młodzieży i skuteczne są programy profilaktyczne realizowane we współpracy z odpowiednimi specjalistami posiadającymi odpowiednie certyfikaty i uprawnienia.

Hipoteza szczegółowa 5: Policja współpracuje najczęściej ze szkołami, placówkami opiekuńczo-wychowawczymi oraz z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi.

Mając na względzie refleksję, iż zmienne zależne są bezpośrednim lub przynajmniej pośrednim następstwem zmiennych niezależnych ustalono następujące zmienne i ich wskaźniki (Tabela 6).

Tabela 1. Zmienne i wskaźniki

Zmienna	Wskaźnik	Odniesienie do problemów
Zmienna zależna: działania prewencyjne Policji i ich efektywność	<ul style="list-style-type: none"> Ocena przebiegu i skuteczności podjętych działań profilaktycznych wśród nieletnich z udziałem grup pionu prewencji 	PG
Zmienna niezależna 1: Działalność Pionu Prewencji	<ul style="list-style-type: none"> Rola Policji Rola Pionu Prewencji 	PS1, PS2, PS3
Zadania i procedury	<ul style="list-style-type: none"> Zakres działań, Częstotliwość aktualizacji. 	PS1, PS2
Kompetencje policjantów	<ul style="list-style-type: none"> Uprawnienia Udział w szkoleniach tematycznych 	PS3
Doświadczenie zawodowe (praca w Pionie prewencji)	<ul style="list-style-type: none"> Do 5 lat 6-10 lat 11-15 lat 16-20 lat Powyżej 20 lat 	PS3
Zmienna niezależna 2: Rodzaj czynów karalnych dot. demoralizacji i przestępczości nieletnich	<ul style="list-style-type: none"> Stopień zagrożenia dla sprawcy Stopień zagrożenia dla otoczenia 	PS2
Zmienna niezależna 3: Czynniki demograficzno-społeczne	<ul style="list-style-type: none"> Analiza ryzyka zagrożeń Wskaźniki dotyczące wystąpienia określonych zagrożeń Ocena przebiegu i skuteczności podjętych działań z udziałem grup dyspozycyjnych 	PS4
3.1. wiek	<ul style="list-style-type: none"> Lata życia 	PS4
3.2. płeć	<ul style="list-style-type: none"> Dziewczyna Chłopiec 	PS4

Zmienna	Wskaźnik	Odniesienie do problemów
3.3. pochodzenie społeczne	<ul style="list-style-type: none"> Rodzaj pochodzenia (wykształcenie rodziców), (środowisko wiejskie, miejskie) (duże miasto/małe miasto) 	PS4
3.4. status materialny rodziny	<ul style="list-style-type: none"> Kondycja finansów (wysoka/niska) 	PS4
3.5. struktura rodziny	<ul style="list-style-type: none"> Rodzina funkcjonalna Rodzina dysfunkcyjna 	PS4
Zmienna niezależna 4: Współpraca z instytucjami	Różnorodność instytucji i zakresu działań	PS5
Rodzaj instytucji	Oświatowe, pomocowe, inne	PS5
Zakres współpracy	Duży/mały	PS5

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Zestawienie metod i technik zastosowanych w badaniu

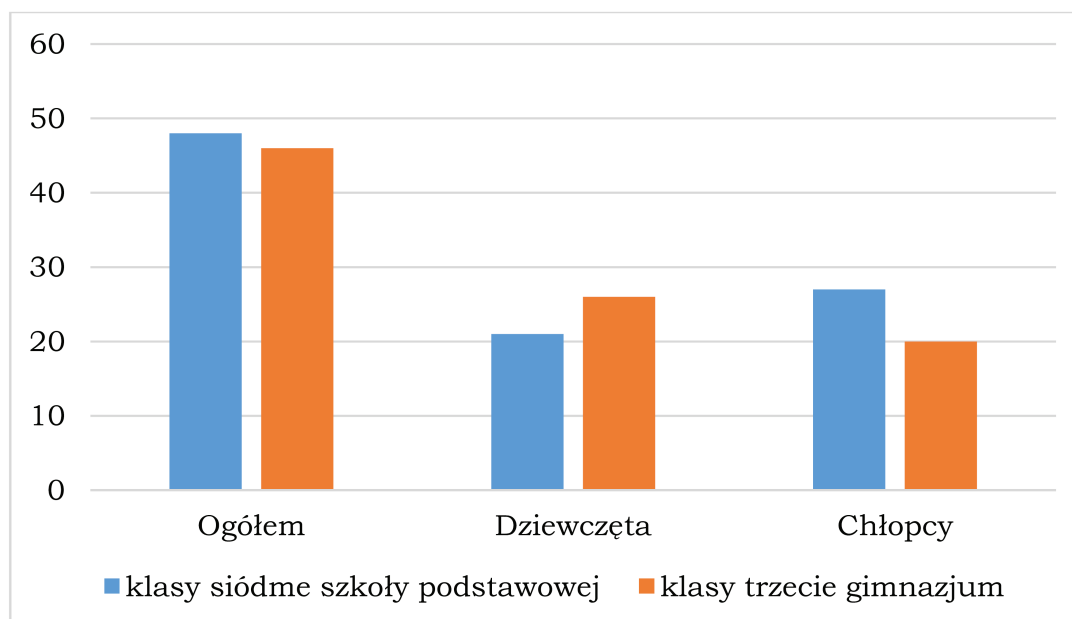
Metody	Techniki	Narzędzia badawcze	Odniesienie do problemów
Studiowanie Literatury	<ul style="list-style-type: none"> analiza jakościowa 	<ul style="list-style-type: none"> zestawiania istotnych informacji streszczenia literatury 	PSG i rozdziały teoretyczne
Analiza Dokumentów	<ul style="list-style-type: none"> analiza ilościowa 	<ul style="list-style-type: none"> tabele zestawienia wykresy 	PS1, PS2, PS5
	<ul style="list-style-type: none"> analiza jakościowa 	<ul style="list-style-type: none"> zestawienia informacji o charakterze jakościowym 	PS1, PS2, PG
Sondaż Diagnostyczny	badania ankietowe	<ul style="list-style-type: none"> kwestionariusz ankiety 	PS1, PS2, PS3, PS4, PS5

Źródło: opracowanie własne.

Sondaż diagnostyczny został wykonany w oparciu o trzy oryginalne kwestionariusze ankiety zawierające odpowiednio:

1. kwestionariusz skierowany do nauczycieli – 18 pytań,
2. kwestionariusz skierowany do policjantów pionu prewencji – 10 pytań,
3. kwestionariusz skierowany do uczniów – 21 pytań.
4. Badania przeprowadzono na próbie 134 osób (Wykresy: 3, 4, 5, 6 i 7), która obejmowała:
 - uczniów (N=94), z klas siódmych szkoły podstawowej (N=48), z klas trzecich gimnazjum (N=46),
 - nauczycieli/wychowawców pracujących w szkole podstawowej i w gimnazjum (N=28) (Zespół Szkół w Płocku) oraz
 - przedstawicieli pionu prewencji Policji (N=12).

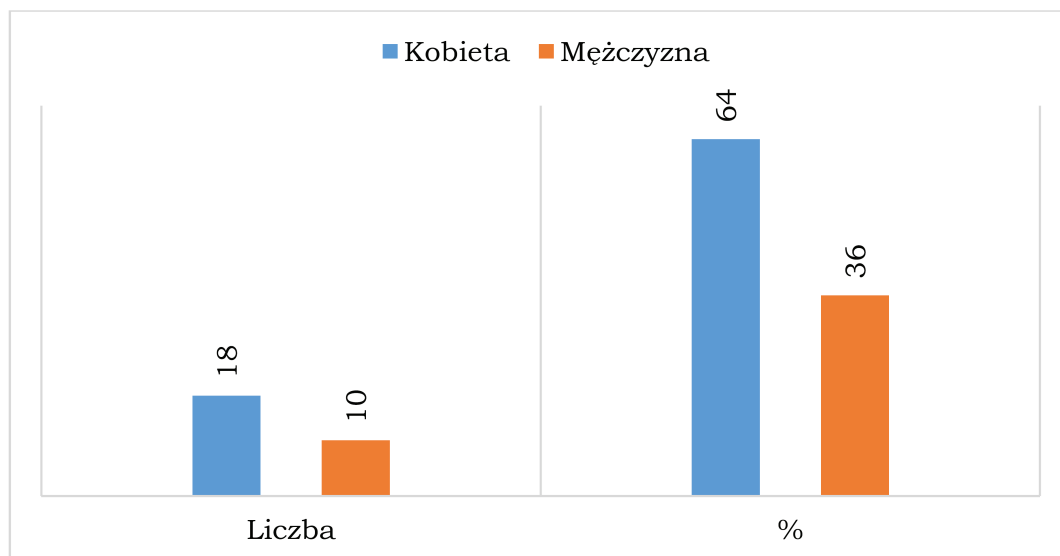
Wykres 2. Struktura uczniów biorących udział w badaniu uwzględniająca rodzaj szkoły i płeć

Źródło: badania własne.

Badani uczniowie reprezentują klasy siódme szkoły podstawowej – 48 osób, w tym 21 dziewcząt, 27 chłopców oraz klasy trzecie gimnazjum – 46 osób, w tym 26 dziewcząt i 20 chłopców.

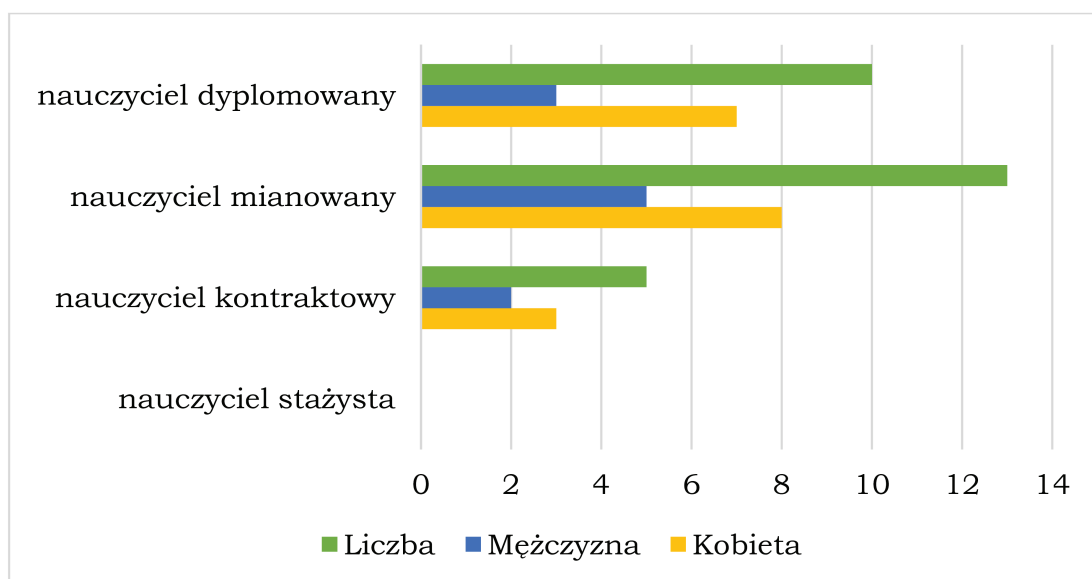
Wykres 3. Struktura nauczycieli biorących udział w badaniu uwzględniająca płeć

Źródło: badania własne.

Ankietowani nauczyciele (N=28), to 18 kobiet i 10 mężczyzn. Kobiety stanowią 64% badanej populacji nauczycieli a mężczyźni 36%.

Wykres 4. Struktura nauczycieli biorących udział w badaniu uwzględniająca status zawodowy i płeć

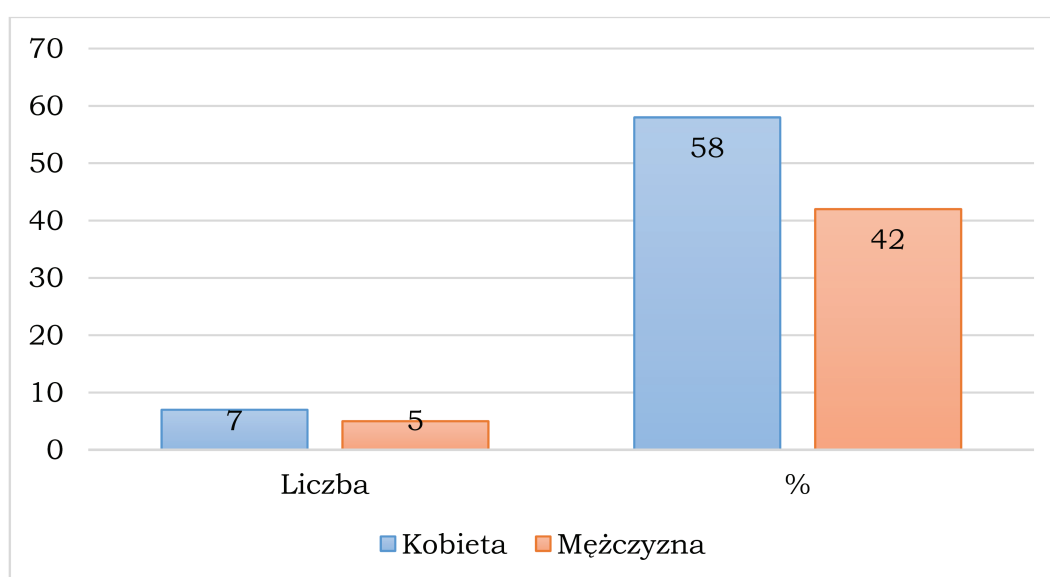
Źródło: badania własne.

Wśród badanych nauczycieli było:

- 5 nauczycieli kontraktowych (2 mężczyzn i 3 kobiety),
- 13 nauczycieli mianowanych (5 mężczyzn i 8 kobiet),
- 10 nauczycieli dyplomowanych (3 mężczyzn i siedem kobiet).

Populacja nauczycieli biorących udział w badaniu pochodziła z tego samego zespołu szkół co populacja uczniów. Wszyscy nauczyciele pracują w szkole podstawowej i w gimnazjum.

Wykres 5. Struktura policjantów biorących udział w badaniu uwzględniająca płeć

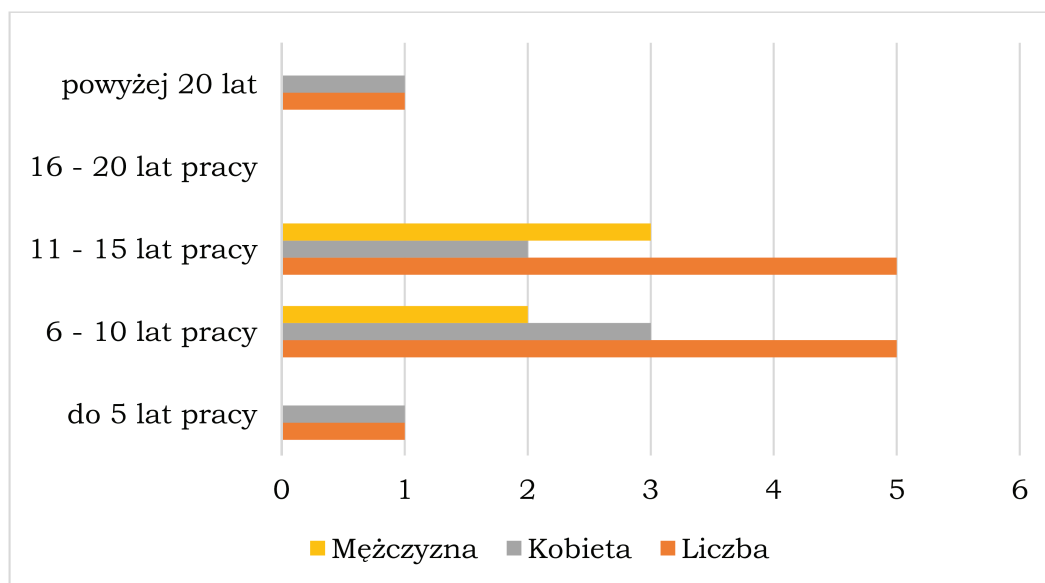

Źródło: badania własne.

Wśród 12 policjantów pionu prewencji biorących udział w badaniu było siedem kobiet i pięciu mężczyzn.

Pod względem stażu pracy w badaniu uczestniczyli następujący policjanci: 1 kobieta o stażu pracy do 5 lat, 5 osób (3 kobiety i 2 mężczyzn) o stażu pracy od 6 do 10 lat, 5 osób (2 kobiety i 3 mężczyzn) o stażu pracy od 11 do 15 lat oraz 1 kobieta o stażu pracy powyżej 20 lat. Żadna z badanych osób nie reprezentowała stażu pracy w przedziale 11-15 lat.

Wykres 6. Struktura policjantów biorących udział w badaniu uwzględniająca staż pracy i płeć

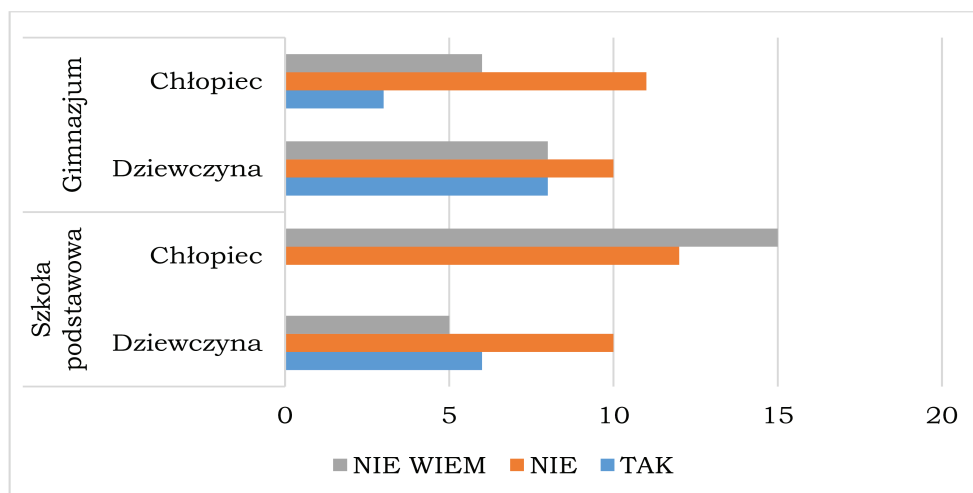
Źródło: badania własne.

Pierwsza część kwestionariusza ankiety – początkowa – miała na celu zgromadzenie informacji na temat problemu przestępczości nieletnich w społeczności lokalnej i w szkole.

45% badanej populacji uczniów (43 osoby) uważa, że w ich środowisku nie ma zagrożenia przestępczością i demoralizacją nieletnich. Typ szkoły nie wpływa na wypowiedzi w tym zakresie, gdyż w takim samym stopniu odpowiedź *Nie* wybierają uczniowie klas siódmych szkoły podstawowej, jak uczniowie klas trzecich gimnazjum. Natomiast płeć różnicuje wypowiedzi, gdyż chłopcy w większym stopniu niż dziewczynki są zdania, iż zagrożenia w ich środowisku nie ma. Zdaniem 17 osób (uczniów), tj. 18% populacji uczniów zagrożenie przestępczością i demoralizacją nieletnich istnieje. Badania ujawniły, że jest duża grupa uczniów, którzy wybierają odpowiedź *Nie wiem*. Są to prawdopodobnie Ci uczniowie, którzy mają małą wiedzę na ten temat (Wykres 7).

Mimo opinii, że w środowisku uczniów jest małe zagrożenie przestępczością i demoralizacją nieletnich, to jednak uczniowie twierdzą, że znają osoby niepełnoletnie już będące w konflikcie z prawem. 27 osób (29%) zna więcej niż jedną taką osobę, 38 osób (40%) zna przynajmniej jedną taką osobę, a tylko 29 (30%) uczniów twierdzi, że nie zna osób tego typu.

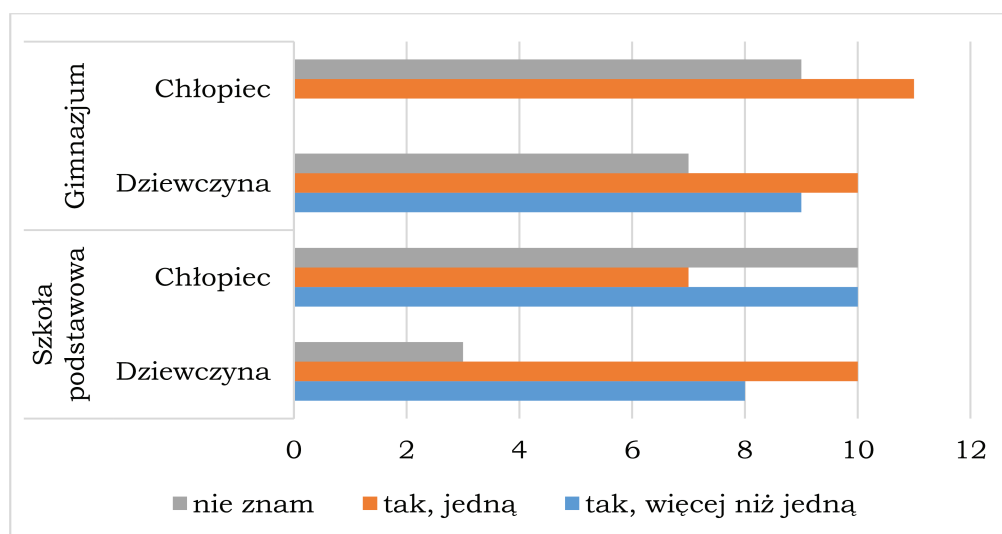
Wykres 7. Zestawienie wskazań uczniów na pytanie: *Czy na terenie Twojego miejsca zamieszkania występuje problem przestępczości nieletnich?*

Źródło: badania własne.

Zmienna dotycząca typu szkoły różnicuje wypowiedzi uczniów w tym zakresie. Okazało się, że uczniowie klas siódmych szkoły podstawowej w większym stopniu wskazują znajomość osób mających konflikt z prawem niż uczniowie gimnazjum. Warto zwrócić uwagę na fakt, że uczniowie gimnazjum (chłopcy) wskazują na znajomość tylko jednej osoby w otoczeniu zagrożonej przestępczością i demoralizacją, nie wskazują zaś odpowiedzi – *więcej niż jedną* (Wykres 8).

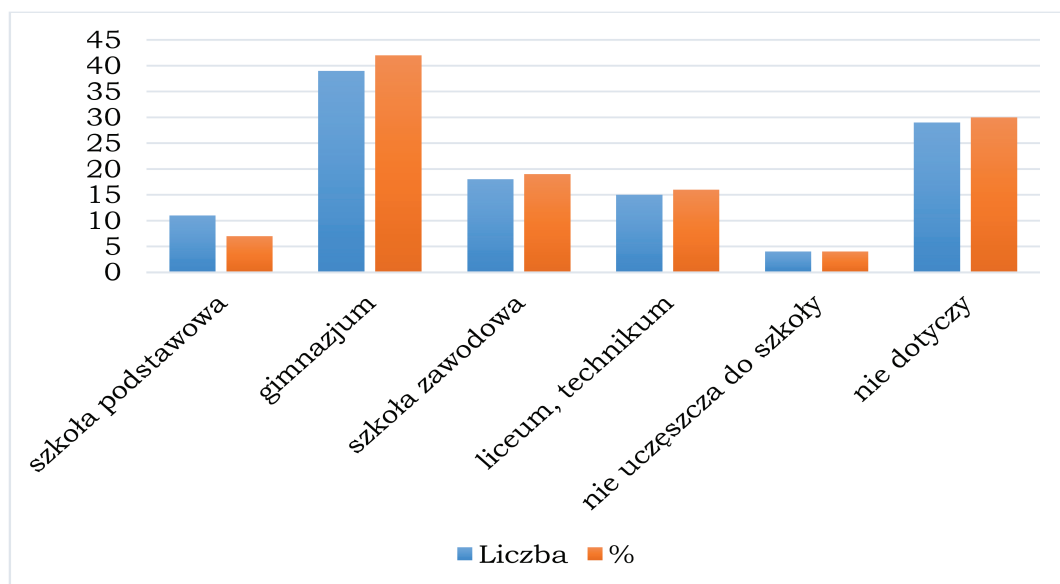
Wykres 8. Zestawienie wskazań uczniów na pytanie: *Czy znasz osobę nieletnią, która weszła w konflikt z prawem?*

Źródło: badania własne.

Uzyskane wyniki wskazują na konsekwencję w wypowiedziach uczniów dotyczących znajomości osób młodocianych mających konflikt z prawem (Wykres 9), gdyż 29 osób, którzy nie znają tego typu młodych ludzi wybiera konsekwentnie odpowiedź: nie dotyczy.

Wykres 9. Zestawienie wskazań uczniów na pytanie: *Do jakiego typu szkoły uczęszczają znane Ci osoby, mające konflikt z prawem?*

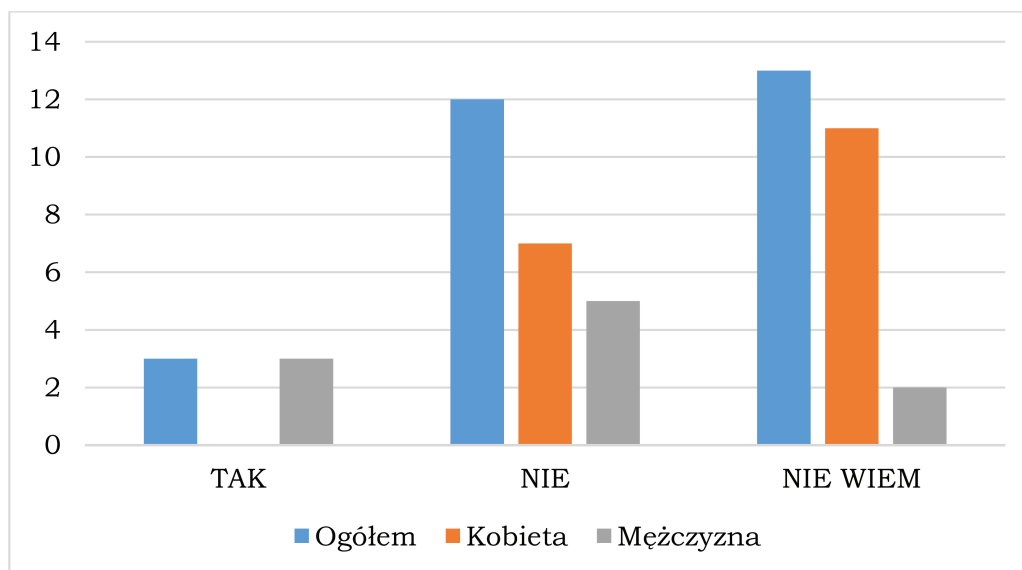
**Dane nie sumują się, wielokrotny wybór*
Źródło: badania własne.

Zdaniem pozostałej grupy badanych uczniów, osoby zagrożone przestępczością i demoralizacją są, przede wszystkim, uczniami gimnazjów (42%), następnie szkoły zawodowej (19%), liceum/technikum (16%), szkoły podstawowej (7%). Zdaniem 4% respondentów, młode osoby mające już konflikt z prawem w ogóle nie realizują obowiązku szkolnego.

Opinię na temat problemu przestępczości nieletnich uzyskano również od nauczycieli.

42% badanych nauczycieli (12 osób) jest zdania, że w społeczności szkolnej i w środowisku lokalnym nie obserwuje się przestępczości nieletnich, w większym stopniu kobiety (7 osób), w mniejszym mężczyźni (5 osób). Jeszcze większa grupa badanych osób nie ma wiedzy na ten temat (13 osób), w tym przede wszystkim kobiety (11 osób). 3 nauczycieli potwierdza występowanie przestępczości nieletnich i są to tylko mężczyźni (Wykres 10).

Wykres 10. Zestawienie wskazań nauczycieli na pytanie: *Czy w społeczności lokalnej/ w szkole występuje problem przestępczości nieletnich?*

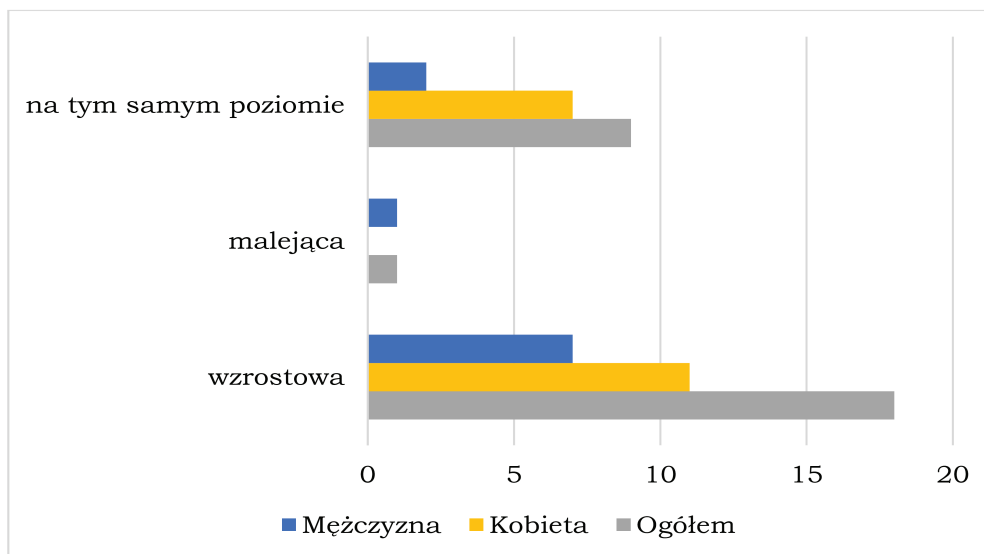
Źródło: badania własne.

W tym względzie brak konsekwencji w odpowiedziach nauczycieli, gdyż tylko troje z nich potwierdziło występowanie problemu, a zauważa się rozkład głosów dotyczących jego tendencji. Prawdopodobnie opinie dotyczą ich wiedzy na temat występowania problemu przestępczości i demoralizacji nieletnich, ale nie dotyczy to ich bliskiego środowiska.

Według nauczycieli zjawisko ma tendencję wzrostową. Tak twierdzi 18 osób badanych (64%), w większym stopniu kobiety (11 osób – 39%), w mniejszym mężczyźni (7 osób – 25%). 9 nauczycieli twierdzi, że tendencja utrzymuje się na tym samym poziomie, w tym kobiety (25%), mężczyźni (7%). Tylko jedna osoba wskazała tendencję malejącą i jest to mężczyzna (Wykres 11).

Jeżeli chodzi o status zawodowy nauczyciela, to zauważono następującą prawidłowość: im nauczyciel jest na wyższym poziomie w rozwoju zawodowym, tym więcej odpowiedzi wskazuje tendencję wzrostową w rozwoju zjawiska przestępczości nieletnich.

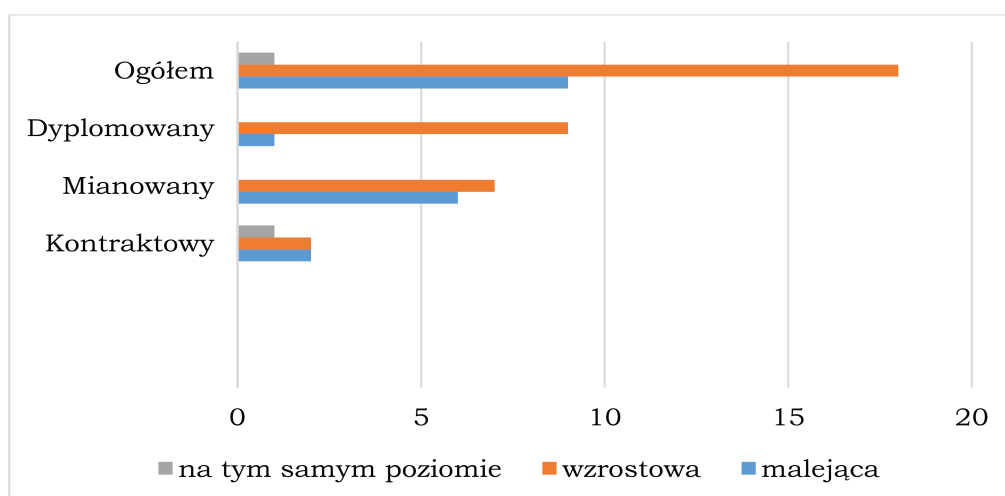
Wykres 11. Zestawienie wskazań nauczycieli na pytanie: *Jaką tendencję według Pana/Pani ma zjawisko przestępczości nieletnich?* W zależności od płci nauczyciela

Źródło: badania własne.

Nauczyciele dyplomowani (32%) wybierają odpowiedź – tendencja wzrostowa a 4% tendencja malejąca, nauczyciele mianowani (25%) wybierają odpowiedź – tendencja wzrostowa a 21% tendencja malejąca, nauczyciele kontraktowi (7%) wybierają odpowiedź – tendencja wzrostowa, 7% tendencja malejąca i 4% – problem utrzymuje się na tym samym poziomie (Wykres 12).

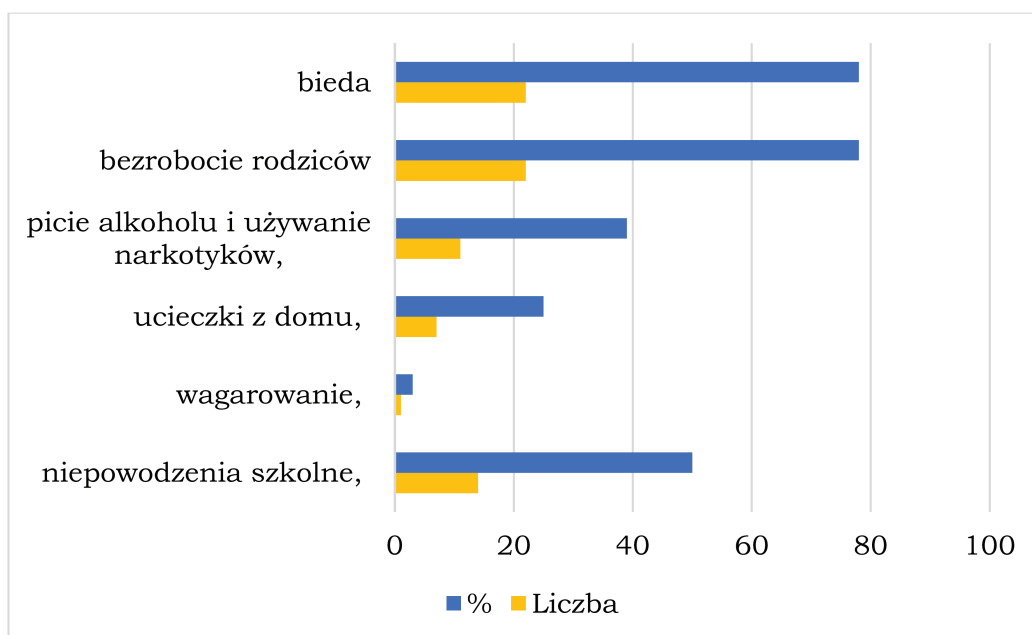
Wykres 12. Zestawienie wskazań nauczycieli na pytanie: *Jaką tendencję według Pana/Pani ma zjawisko przestępczości nieletnich?* W zależności od statusu zawodowego nauczyciela

Źródło: badania własne.

78% respondentów z grupy nauczycieli uważa, że wczesnymi objawami przestępczości nieletnich jest bieda i bezrobocie rodziców. 50% wskazuje na niepowodzenia szkolne, 39% na picie alkoholu i używanie narkotyków, 25% ucieczki z domu, 3% wagarowanie (Wykres 13). Takie samo pytanie zadano uczniom uczestniczącym w badaniu.

Wykres 13. Zestawienie wskazań nauczycieli na pytanie: *Jakie, zdaniem Pani/Pana, są wczesne objawy przestępczości i demoralizacji?*

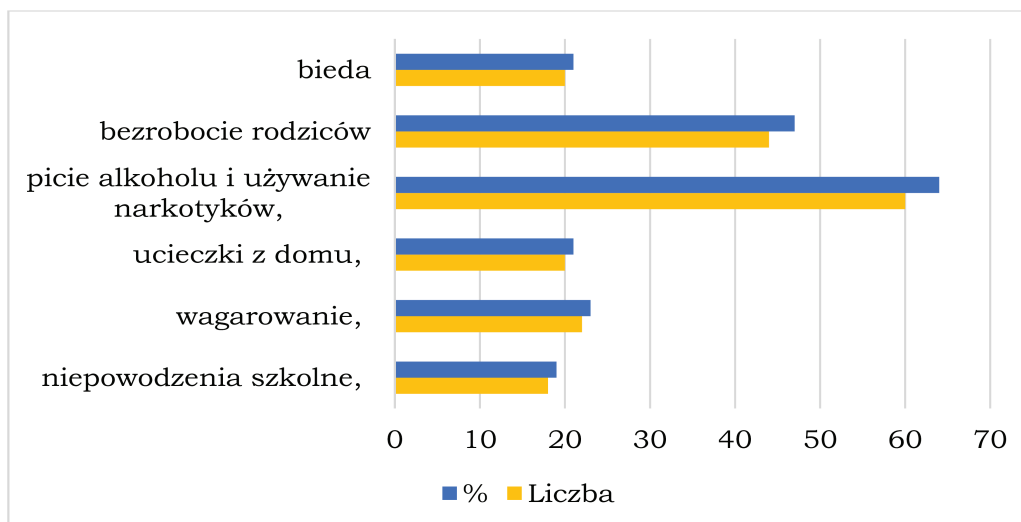

**Dane nie sumują się. Wielokrotny wybór.*

Źródło: badania własne.

Wypowiedzi uczniów są inne niż ich nauczycieli. Największa liczba tej grupy respondentów uważa, że symptomami jest picie alkoholu i używanie narkotyków (64%), w następnej kolejności bezrobocie rodziców (47%), wagarowanie (23%), bieda i ucieczki z domu (21%), niepowodzenia szkolne (19%) (Wykres 14).

Wykres 14. Zestawienie wskazań uczniów na pytanie: *Jakie, Twoim zdaniem, są wczesne objawy przestępczości i demoralizacji?*

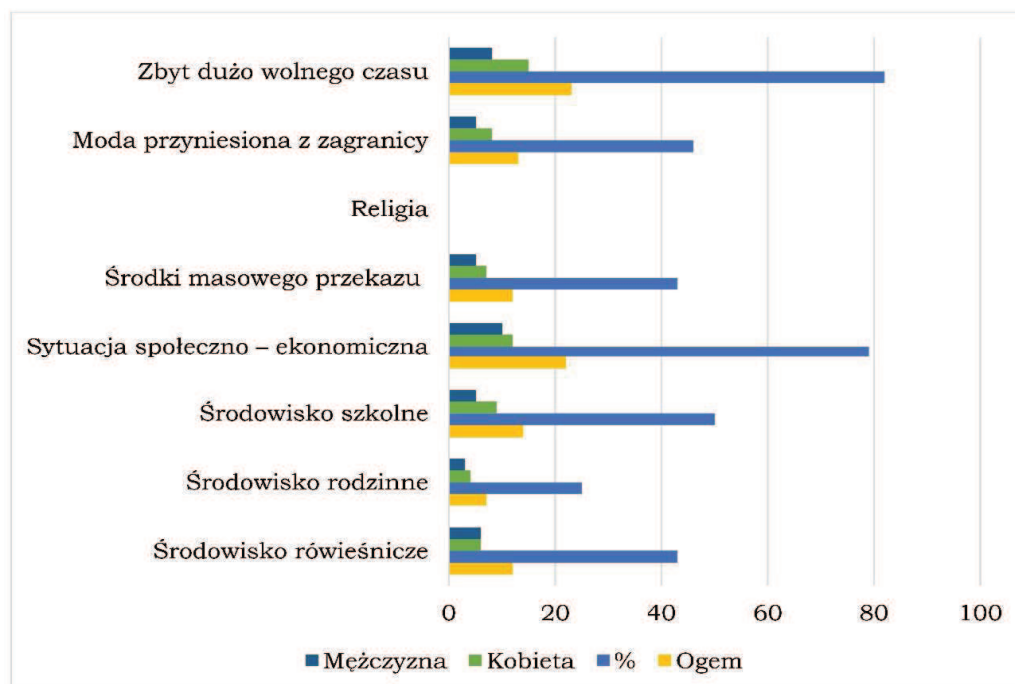

*Dane nie sumują się. Wielokrotny wybór.

Źródło: badania własne.

Następnie zebrano opinie nauczycieli na temat determinantów najsilniej wpływających na przestępczość nieletnich.

Wykres 15. Zestawienie wskazań nauczycieli na pytanie: *Który z determinantów, Pana/Pani zdaniem, najbardziej wpływa na przestępczość nieletnich?* Można wybrać kilka odpowiedzi.

*Dane nie sumują się. Wielokrotny wybór.

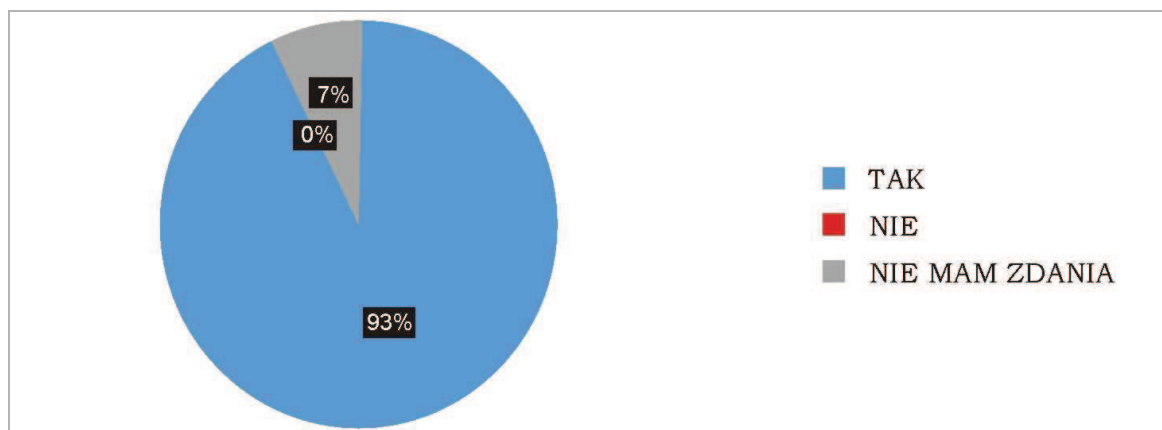
Źródło: badania własne.

Zdaniem nauczycieli uczestniczących w badaniu, na przesłepczosć nieletnich w największym stopniu wpływa zbyt dużo wolnego czasu młodzieży (82%). Nauczyciele dopisywali, że wynika to z korzystania z wolnego czasu w sposób niekontrolowany i mało aktywny. W następnej kolejności jest to sytuacja społeczno-ekonomiczna, głównie kondycja finansowa rodziny (79%), środowisko szkolne (50%), moda przyniesiona z zagranicy (46%), środki masowego przekazu (43%), środowisko rówieśnicze (43%), środowisko rodzinne (25%) (Wykres 15).

Rozkład odpowiedzi jest następujący: 93% nauczycieli twierdzi, że Tak, a 7% nie ma zdania na ten temat. Nikt nie wskazał odpowiedzi *Nie*.

Takie samo pytanie zadano policjantom pionu prewencji uczestniczącym w badaniu. Wszyscy ankietowani (100%) są zdania, iż środki masowego przekazu jak Internet, prasa, radio lub telewizja są źródłem dostarczającym negatywnych wzorców zachowań dla nieletnich (Wykres 16).

Wykres 16. Zestawienie wskazań nauczycieli na pytanie: *Czy środki masowego przekazu jak Internet, prasa, radio lub telewizja są źródłem dostarczającym negatywnych wzorców zachowań dla nieletnich?*

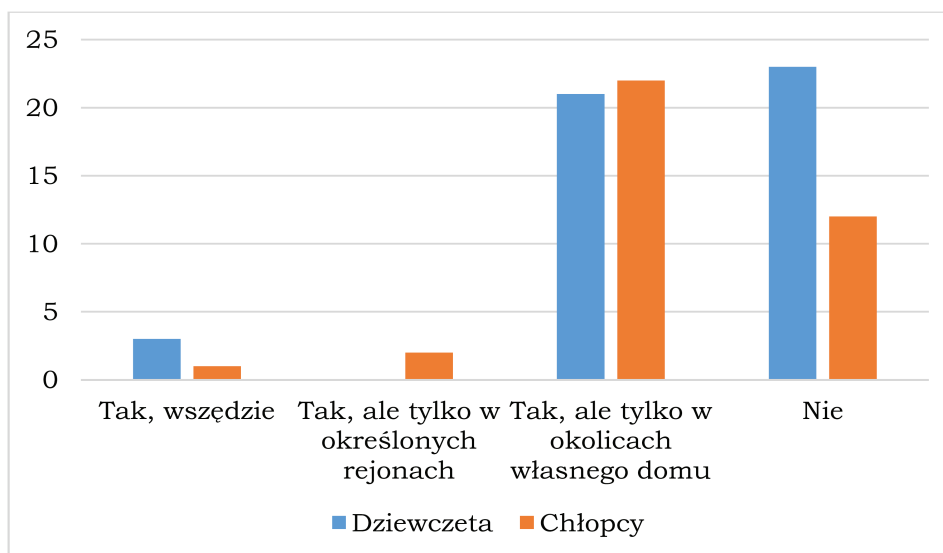

Źródło: badania własne.

W grupie osób, które nie czują się bezpiecznie w miejscu zamieszkania, większość stanowią dziewczęta (50%). Dziewczęta, czują się bezpiecznie w większości tylko w okolicach własnego miejsca zamieszkania (46%) a wybranych okolicach (7%). Rozkład odpowiedzi chłopców przedstawia się następująco: 48% czu-

je się bezpiecznie w okolicach własnego miejsca zamieszkania, 24% w wybranych rejonach, a 5% czuje się bezpiecznie tylko w określonych rejonach (Wykres 17).

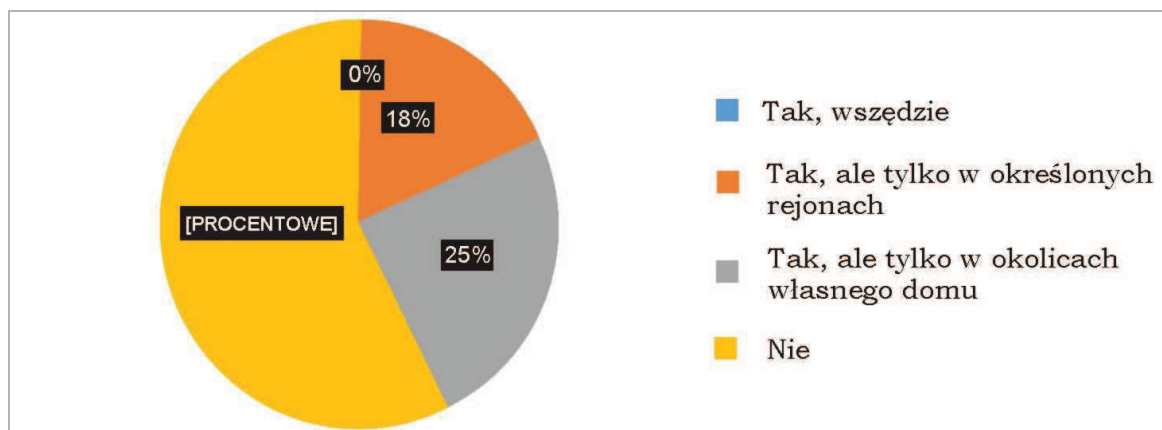
Wykres 17. Zestawienie odpowiedzi uczniów (uwzględniające płeć) na pytanie: *Czy w swoim miejscu zamieszkania czujesz się bezpiecznie?*

Źródło: badania własne.

Nauczyciele nie czują się bezpiecznie w miejscu zamieszkania (57%). Spośród tej grupy – 25% osób deklaruje, że czuje się bezpiecznie w okolicach miejsca zamieszkania, a 18% tylko w miejscu zamieszkania (Wykres 18).

Wykres 18. Zestawienie wskazań nauczycieli na pytanie: *Czy w swoim miejscu zamieszkania Pan/Pani czuje się bezpiecznie?*

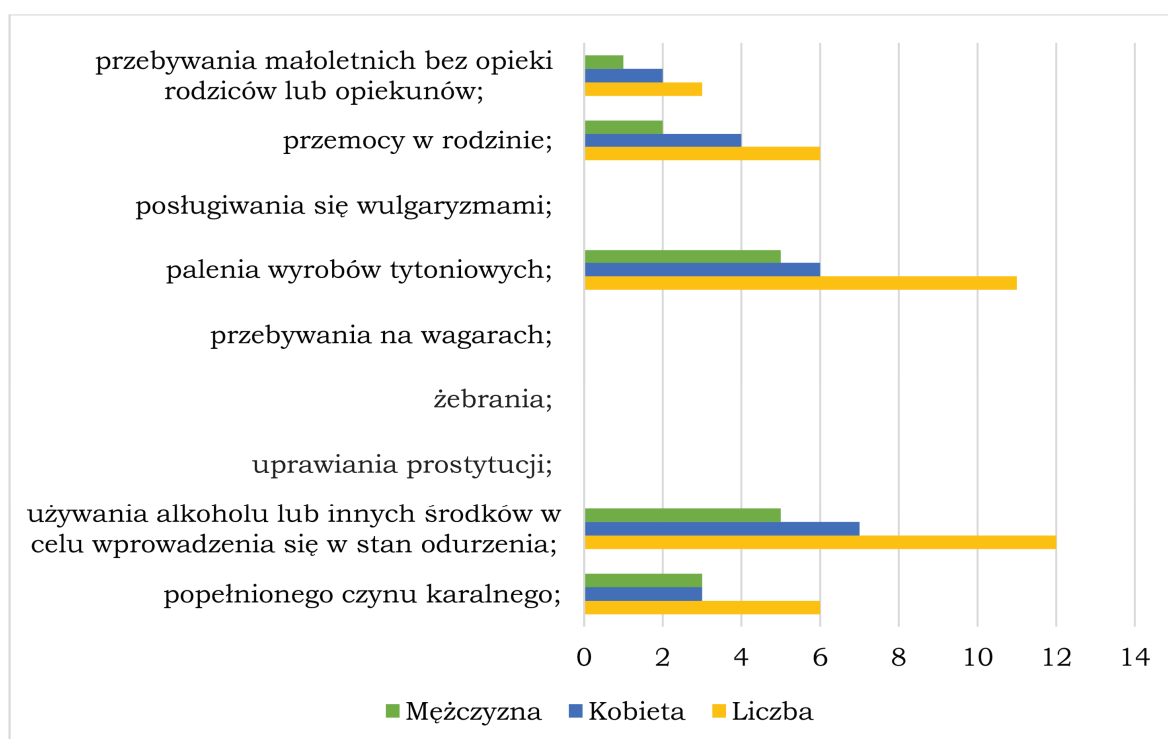

Źródło: badania własne.

Wszyscy badani policjanci (100%) są zdania, że najczęstsze interwencje dotyczą używania alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, następnie palenia wyrobów tytoniowych (92%), przemocy w rodzinie (50%), popełnionego czynu karalnego (50%), przebywania małoletnich bez opieki rodziców lub opiekunów (17%).

Uprawianie prostytutki, żebractwo, wagarowanie i posługiwanie się wulgaryzmami nie zostało wskazane przez ankietowanych policjantów. Płeć respondentów nie różnicuje odpowiedzi na to pytanie (Wykres 19).

Wykres 19. Zestawienie wskazań policjantów prewencji na pytanie: *Czego dotyczą najczęściej interwencje będące podstawą ujawniania przez policję nieletnich sprawców czynów karalnych oraz wykazujących przejawy demoralizacji?*

*Dane nie sumują się. Wielokrotny wybór

Źródło: badania własne.

Kolejne pytanie w kwestionariuszu dla policjantów brzmiało: *Jakie czynności są najczęściej podejmowane przez Policję podczas ujawnienia nieletnich sprawców czynów karalnych i wykazujących przejawy demoralizacji.* Było to pytanie otwarte. Uzyskane odpowiedzi zestawiono w następujący ranking (*dane nie sumują się*):

1. rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze z nieletnimi i ich rodzicami (100%),
2. kierowanie sprawy do sądu celem rozstrzygnięcia (90%),
3. współpraca ze szkołą celem podjęcia ucznia wzmożonym nadzorem (80%),
4. kontrole osobiste (20%), przeszukania pod adresem zamieszkania (20%),
5. zatrzymanie nieletnich (14%),
6. sprawdzenie stanu trzeźwości (5%).

Odpowiedzi, które miały charakter otwarty pozwoliły na zaprezentowanie przez policjantów procedury postępowania podczas zatrzymania nieletnich sprawców czynów karalnych. Po zatrzymaniu, osoba młodociana zostaje umieszczona w policyjnej izbie dziecka albo w miejscach jednostki organizacyjnej Policji służących do wytrzeźwienia po spożyciu alkoholu lub innej, podobnie działającej substancji. Okazuje się, że umieszczenie w policyjnej izbie dziecka jest ostatecznością w przypadku, gdy nie jest możliwe umieszczenie nieletniego w zakładzie lub schronisku, ze względu na możliwość oddalenia się. Na koniec tych działań sporządzany jest protokół zatrzymania nieletniego.

W opinii policjantów, w największym stopniu do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich przyczyniają się następujące zadania:

- współdziałanie z instytucjami i organizacjami zajmującymi się problematyką małoletnich i nieletnich (100%) oraz podejmowanie działań prewencyjnych ukierunkowanych na zapobieganie demoralizacji i przestępczości nieletnich – również 100%,
- przekazywanie do sądu rodzinnego informacji i materiałów w sprawach małoletnich i nieletnich, wskazujących na potrzebę wszczęcia postępowania (91%), w tym 100% kobiet i 80% mężczyzn,
- inicjowanie i prowadzenia wspólnie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi działań profilaktycznych zmierzających do zapobiegania demoralizacji i przestępczości nieletnich (66%) i współdziałanie z przedstawicielami organów państwowych i samorządowych, organizacjami społecznymi działającymi na rzecz

- wspierania małoletnich pokrzywdzonych w wyniku przestępstwa (66%), w tym większość kobiet (72%) i 40% mężczyzn,
- ujawnianie i rozpoznawanie przypadków zaniedbań opiekuńczo-wychowawczych i podejmowania czynności w stosunku do małoletniego oraz jego rodziców lub opiekunów prawnych (50%), w tym tyle samo kobiet, co mężczyzn.
 - Staż pracy w Policji nie różnicuje wypowiedzi respondentów w tym względzie (Tabela 3).

Tabela 3. Zestawienie wskazań policjantów prewencji na pytanie: *Jakie zadania Policji w największym stopniu przyczyniają się do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich?*

Zadania Policji	Liczba	%	Płeć		Staż pracy (lata)			
			K	M	Do 5	6-10	11-15	Pow. 20
Publiczne ujawnianie źródeł demoralizacji i przestępczości nieletnich	-	-	-	-	-	-	-	-
Ujawnianie i rozpoznawanie przypadków zaniedbań opiekuńczo-wychowawczych i podejmowania czynności w stosunku do małoletniego oraz jego rodziców lub opiekunów prawnych	6	50	3	3	1	2	2	1
Przekazywanie do sądu rodzinnego informacji i materiałów w sprawach małoletnich i nieletnich, wskazujących na potrzebę wszczęcia postępowania	11	91	7	4	-	5	5	1
Podejmowanie działań prewencyjnych ukierunkowanych na zapobieganie demoralizacji i przestępczości nieletnich	12	100	7	5	1	5	5	1

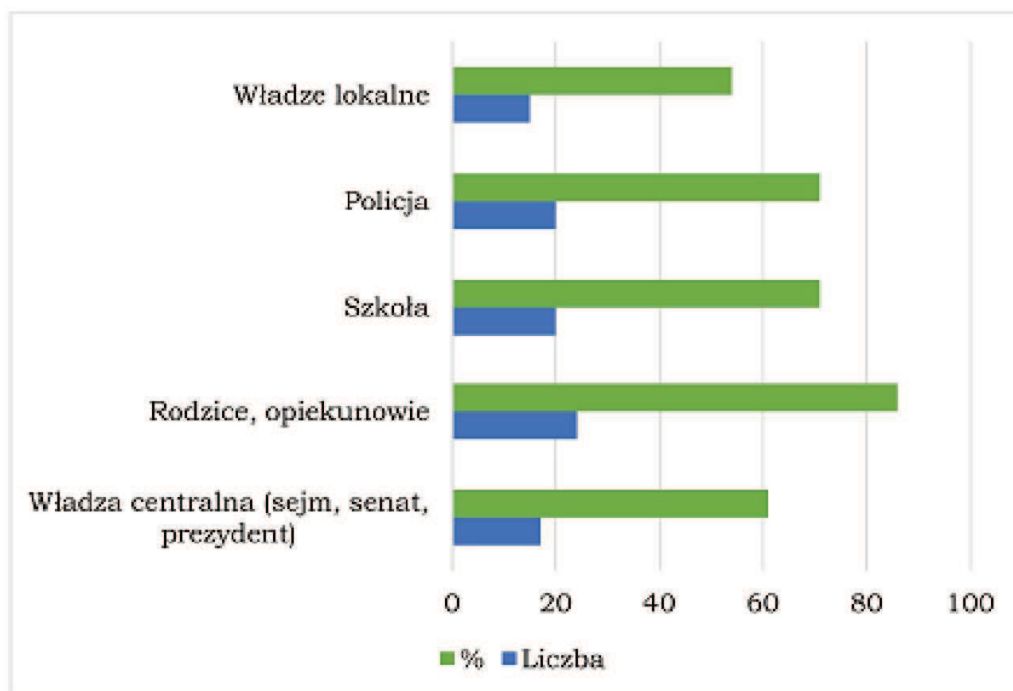
Zadania Policji	Liczba	%	Płeć		Staż pracy (lata)			
			K	M	Do 5	6-10	11-15	Pow. 20
Inicjowanie i prowadzenia wspólnie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi działań profilaktycznych zmierzających do zapobiegania demoralizacji i przestępczości nieletnich	8	66	5	2	-	2	5	1
Współdziałanie z przedstawicielami organów państwowych i samorządowych, organizacjami społecznymi działającymi na rzecz wspierania małoletnich pokrzywdzonych w wyniku przestępstwa	8	66	5	2	-	2	5	1
Współdziałanie z instytucjami i organizacjami zajmującymi się problematyką małoletnich i nieletnich	12	100	7	5	1	5	5	1

*Dane nie sumują się, wielokrotny wybór.

Źródło: badania własne.

Zdaniem 86% badanych nauczycieli, aby zapobiegać przestępczości nieletnich, w pierwszej kolejności należy zwiększyć działania wychowawcze rodziców i opiekunów. 71% nauczycieli uważa, że swoje działania powinna wzmocnić Policja i szkoła (również 71%), w następnej kolejności władze centralne (sejm, senat, prezydent) – 621% oraz władze lokalne (54%) (Wykres 20).

Wykres 20. Zestawienie wskazań nauczycieli na pytanie: *Kto powinien zwiększyć swoje działania, aby zapobiegać przestępczości nieletnich? Można wybrać kilka odpowiedzi*

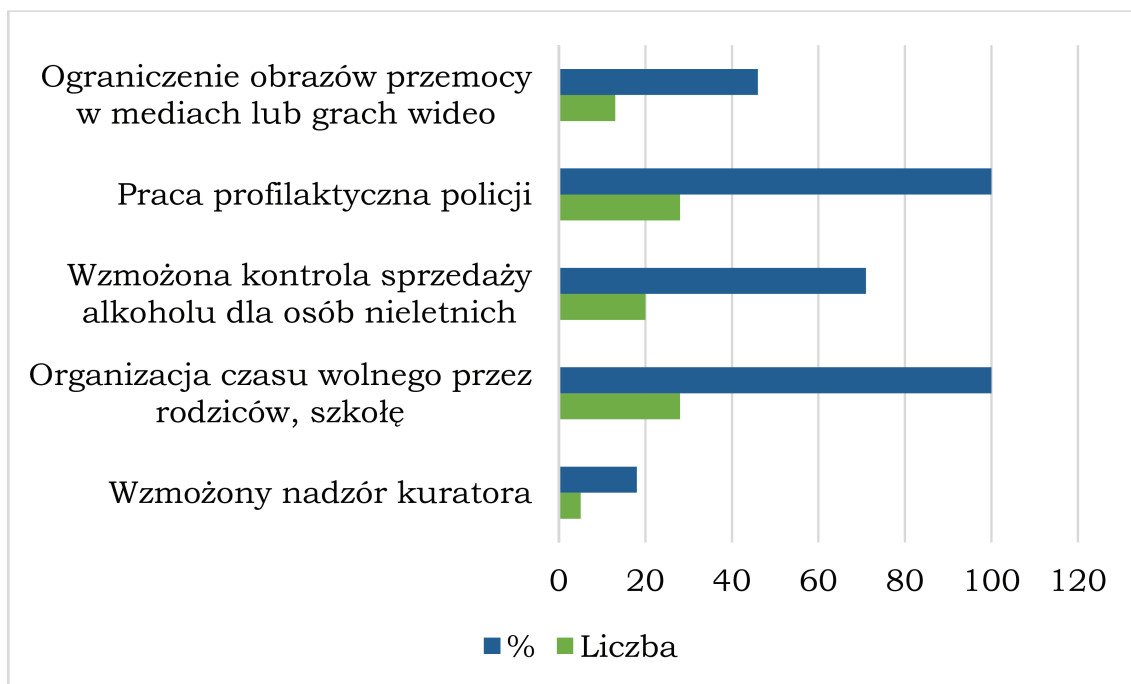
*Dane nie sumują się, wielokrotny wybór.

Źródło: badania własne.

Propozycje nauczycieli uzyskane w materiale empirycznym zestawiono w ranking ważności (Wykres 21):

1. praca profilaktyczna Policji (100%) i gospodarowanie czasem wolnym nieletniego (100%),
2. wzmożona kontrola sprzedaży alkoholu osobom nieletnim (71%),
3. ograniczenie obrazów przemocy w mediach lub w grach wideo (46%),
4. wzmożony nadzór kuratora (18%).

Wykres 21. Zestawienie wskazań nauczycieli na pytanie: *W jaki sposób można przeciwdziałać zachowaniom przestępczym osób nieletnich?*

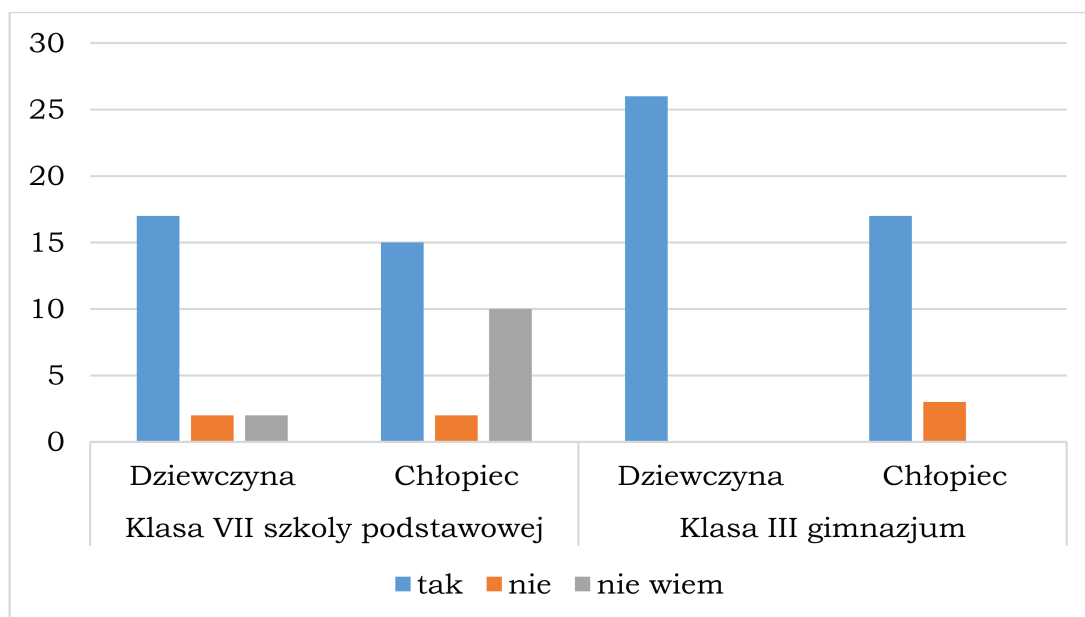

Źródło: badania własne.

75% badanej populacji uczniów jest zdania, że Policja prowadzi działania prewencyjne minimalizujące przestępczość i demoralizację osób nieletnich, 12% nie ma wiedzy na ten temat, a tylko 7% uczniów wskazuje odpowiedź *Nie*.

W badaniu zauważono, że zmienna dotycząca typu szkoły respondentów różnicuje ich wypowiedzi na ten temat. Uczniowie klas trzecich gimnazjum (93%) w większym stopniu udzielają odpowiedzi *Tak* niż uczniowie klas siódmych szkoły podstawowej (68%). Uczniowie gimnazjum udzielają zdecydowanych odpowiedzi, brak jest wskazań *nie wiem*. Warto zaznaczyć, że wszystkie gimnazjalistki (100%) udzielają odpowiedzi *Tak*. Chłopcy, w zdecydowanej mierze mają małą wiedzę o działaniach prewencyjnych policji minimalizujących demoralizację i przestępczość młodzieży (Wykres 22).

Wykres 22. Zestawienie wskazań uczniów na pytanie: *Czy policja prowadzi działania prewencyjne minimalizujące demoralizację i przestępczość wśród młodzieży?*

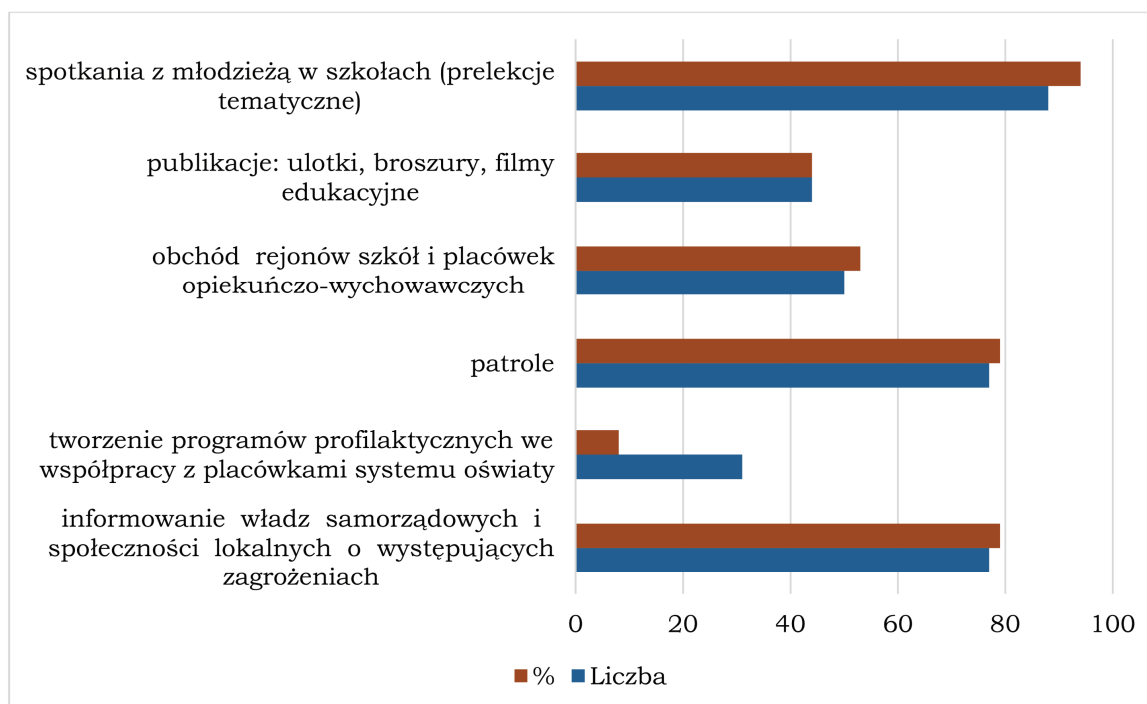
Źródło: badania własne.

Następnie uczniowie, którzy udzielili odpowiedzi TAK na poprzednie pytanie wskazywali formy działań Policji w tym zakresie.

94% badanych uczniów twierdzi, że najliczniej są organizowane spotkania Policji z młodzieżą w poszczególnych szkołach. Następną formą działań Policji wymienianą przez uczniów to patrole policyjne (77%) oraz informowanie władz samorządowych i społeczności lokalnych o występujących zagrożeniach (77%), obchód rejonów szkół i placówek opiekuńczo-wychowawczych (53%), a 44% badanych uczniów wymienia publikacje, takie jak: ulotki, broszury, filmy edukacyjne (Wykres 23).

W badaniu zgromadzono również informacje dotyczące oceny atrakcyjności działań prewencyjnych Policji. W opinii uczniów najbardziej atrakcyjne są spotkania z młodzieżą w szkołach z przedstawicielami Policji w postaci prelekcji tematycznych wzbogaconych prezentacjami i filmami edukacyjnymi z tego zakresu. W opinii uczniów atrakcyjne są również programy profilaktyczne skierowane do młodzieży, w których, zdaniem respondentów już mieli okazję uczestniczyć.

Wykres 23. Zestawienie wskazań uczniów na pytanie: *Jakie działania prewencyjne minimalizujące demoralizację i przestępczość wśród młodzieży prowadzi Policja?*

*Dane nie sumują się, wielokrotny wybór.

Źródło: badania własne.

Wszyscy badani policjanci (100%) uważają, że najwyższym stopniem skuteczności i trafności działań prewencyjnych ukierunkowanych na zapobieganie demoralizacji i przestępczości nieletnich cieszy się patrolowanie oraz obchód miejsc grupowania się małoletnich oraz również 100% patrolowanie oraz obchód miejsc, w których odbywają się imprezy o charakterze rekreacyjnym lub rozrywkowym z udziałem małoletnich. Następnie patrolowanie oraz obchód rejonów szkół i placówek opiekuńczo-wychowawczych (66%) i reagowanie na każdą sytuację mogącą spowodować naruszenie dobra małoletniego (66%), legitymowanie małoletnich pozostających w porze nocnej bez opieki rodziców lub opiekunów w miejscach i okolicznościach, w których mogą stać się ofiarami, bądź sprawcami przestępstwa lub wykroczenia (50%), przekazywanie dzieci rodzicom lub opiekunom, za pisemnym poświadczeniem (50%).

Zarówno płeć, jak i staż pracy nie mają wpływu na rozkład wypowiedzi tej grupy respondentów (Tabela 4).

Tabela 4. Zestawienie wskazań policjantów prewencji na pytanie: *Które z podejmowanych działań prewencyjnych ukierunkowanych na zapobieganie demoralizacji i przestępczości nieletnich, są najbardziej trafne i skuteczne?*

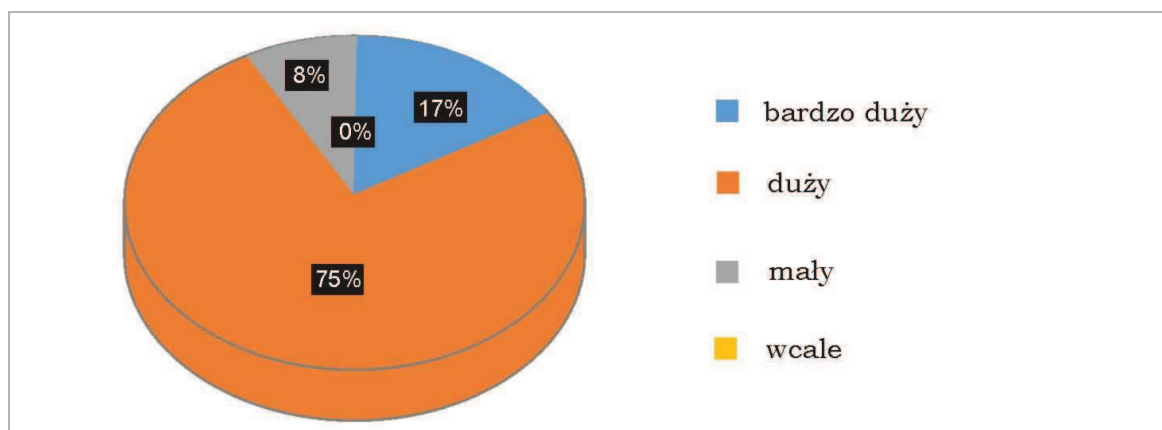
Działania prewencyjne policji	Liczba	%	Płeć		Staż pracy (lata)			
			K	M	do 5	6-10	11-15	pow. 20
Patrolowanie oraz obchód rejonów szkół i placówek opiekuńczo-wychowawczych	8	66	5	2	-	2	5	1
Patrolowanie oraz obchód miejsc grupowania się małoletnich	12	100	7	5	1	5	5	1
Patrolowanie oraz obchód miejsc, w których odbywają się imprezy o charakterze rekreacyjnym lub rozrywkowym z udziałem małoletnich	12	100	7	5	1	5	5	1
Legitymowanie małoletnich pozostających w porze nocnej bez opieki rodziców lub opiekunów w miejscach i okolicznościach, w których mogą stać się ofiarami, bądź sprawcami przestępstwa lub wykroczenia	6	50	3	3	1	2	2	1
A w uzasadnionych przypadkach, przekazywanie ich rodzicom lub opiekunom, za pisemnym poświadczeniem	6	50	3	3	1	2	2	1
Reagowanie na każdą sytuację mogącą spowodować naruszenie dobra małoletniego	8	66	5	2	-	2	5	1

*Dane nie sumują się, wielokrotny wybór.

Źródło: badania własne.

Policjanci ocenili skuteczność policji w zakresie podejmowanych działań prewencyjnych. W ich ocenie jest duża (75%), bardzo duża (17%), mała 8%. Zdaniem badanych policjantów (100%) najbardziej skutecznymi działaniami są spotkania z uczniami w szkołach (Wykres 24).

Wykres 24. Zestawienie wskazań policjantów prewencji na pytanie: *W jakim stopniu podejmowane przez Policję działania prewencyjne przyczyniają się do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich?*

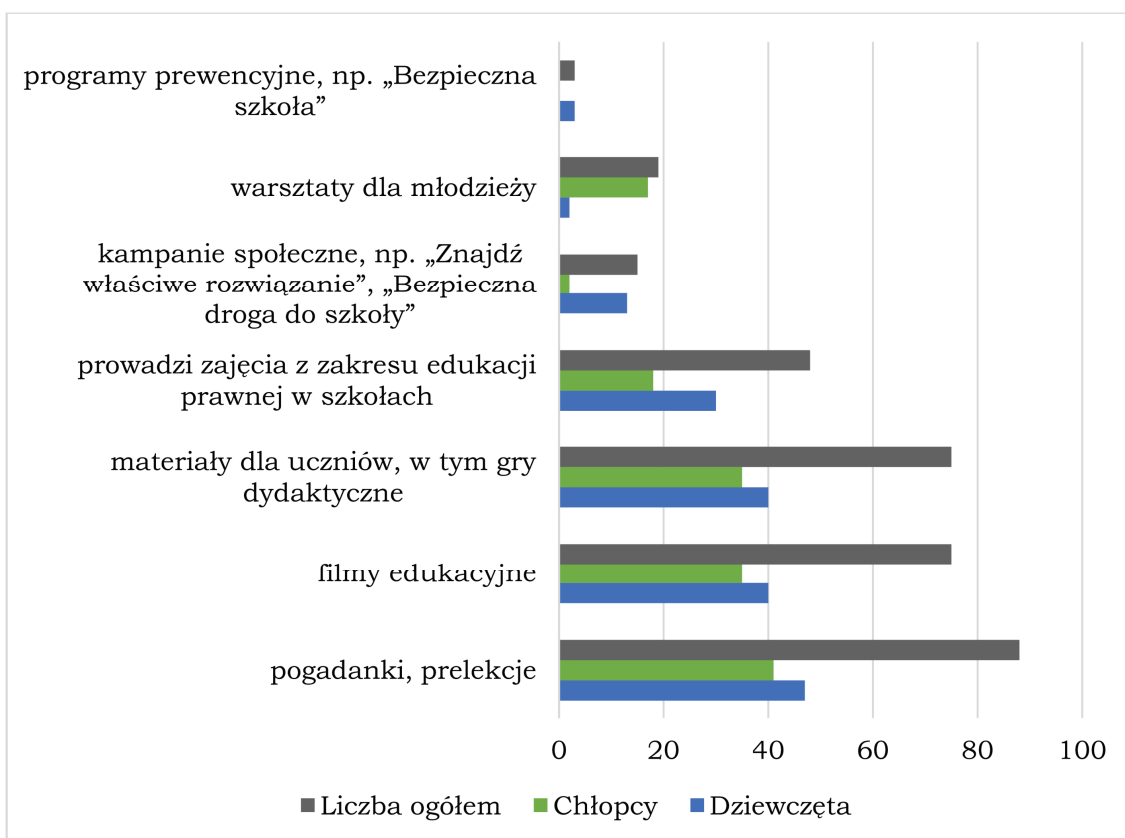

Źródło: badania własne.

Na temat współpracy policji z instytucjami wspomagającymi prace w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich zgromadzono materiał empiryczny od trzech grup respondentów uczestniczących w badaniu, tj. od uczniów, ich nauczycieli oraz od policjantów pionu prewencji Policji.

Zdaniem uczniów (Wykres 25) Policja prowadzi wiele działań profilaktycznych w szkołach. W ich ocenie w największym stopniu odbywają się pogadanki i prelekcje (93%), w następnej kolejności wymienili filmy edukacyjne (79%) i materiały dla uczniów, w tym gry dydaktyczne (79%), prowadzenie zajęć z zakresu edukacji prawnej w szkołach (51%), warsztaty dla młodzieży (20%), kampanie społeczne, np. „Znajdź właściwe rozwiązanie”, „Bezpieczna droga do szkoły” (15%) i programy prewencyjne, np. „Bezpieczna szkoła” (3%).

Wykres 25. Zestawienie wskazań uczniów (z uwzględnieniem płci) na pytanie: *Jakie działania profilaktyczne prowadzi Policja w szkołach? Można zaznaczyć więcej odpowiedzi*

*Dane nie sumują się, wielokrotny wybór.

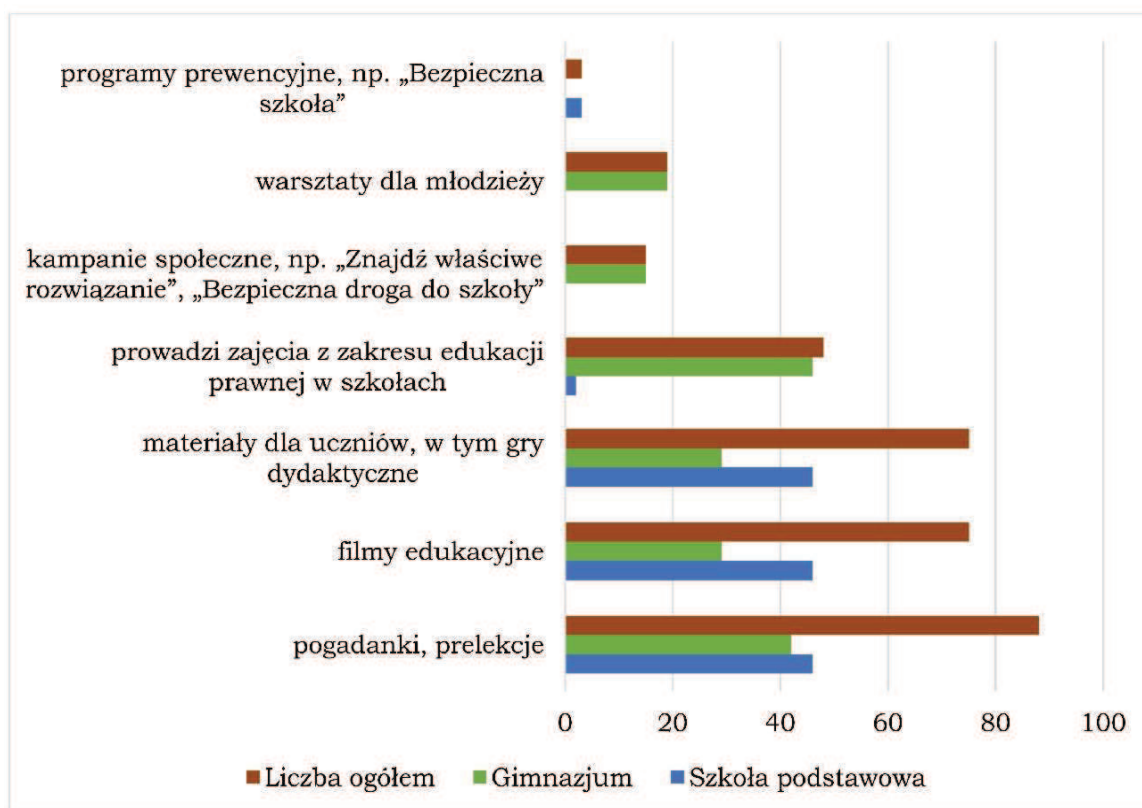
Źródło: badania własne.

Płeć nie ma wpływu na rozkład odpowiedzi uczniów dotyczących ich opinii na temat działań profilaktycznych prowadzonych przez Policję w szkołach. Chłopcy wybierają te same odpowiedzi co dziewczynki. Jedynie forma warsztatów realizowanych w szkołach przez Policję jest wymieniana w większości przez dziewczęta, a kampanie społeczne znane są w większości chłopcom.

Na podstawie danych empirycznych zamieszczonych na Wykresie 26. można wnosić, że takie formy pracy Policji z uczniami w szkołach jak: filmy edukacyjne, pogadanki i prelekcje oraz materiały dla uczniów, w tym gry dydaktyczne są wybierane przez uczniów szkoły podstawowej (po 46% wskazań), natomiast zajęcia z zakresu edukacji prawnej w szkołach (46%), kampanie społeczne, np. „Znajdź właściwe rozwiązanie”, „Bezpieczna droga do szkoły” (15%) i warsztaty dla młodzieży (19%) są wybierane przez

uczniów gimnazjum. Program prewencyjny „Bezpieczna szkoła” był prowadzony w szkole podstawowej, ale kilka lat wcześniej, więc uczniowie go nie zapamiętali.

Wykres 26. Zestawienie wskazań uczniów (z uwzględnieniem typu szkoły) na pytanie: *Jakie działania profilaktyczne prowadzi Policja w szkołach? Można zaznaczyć więcej odpowiedzi*

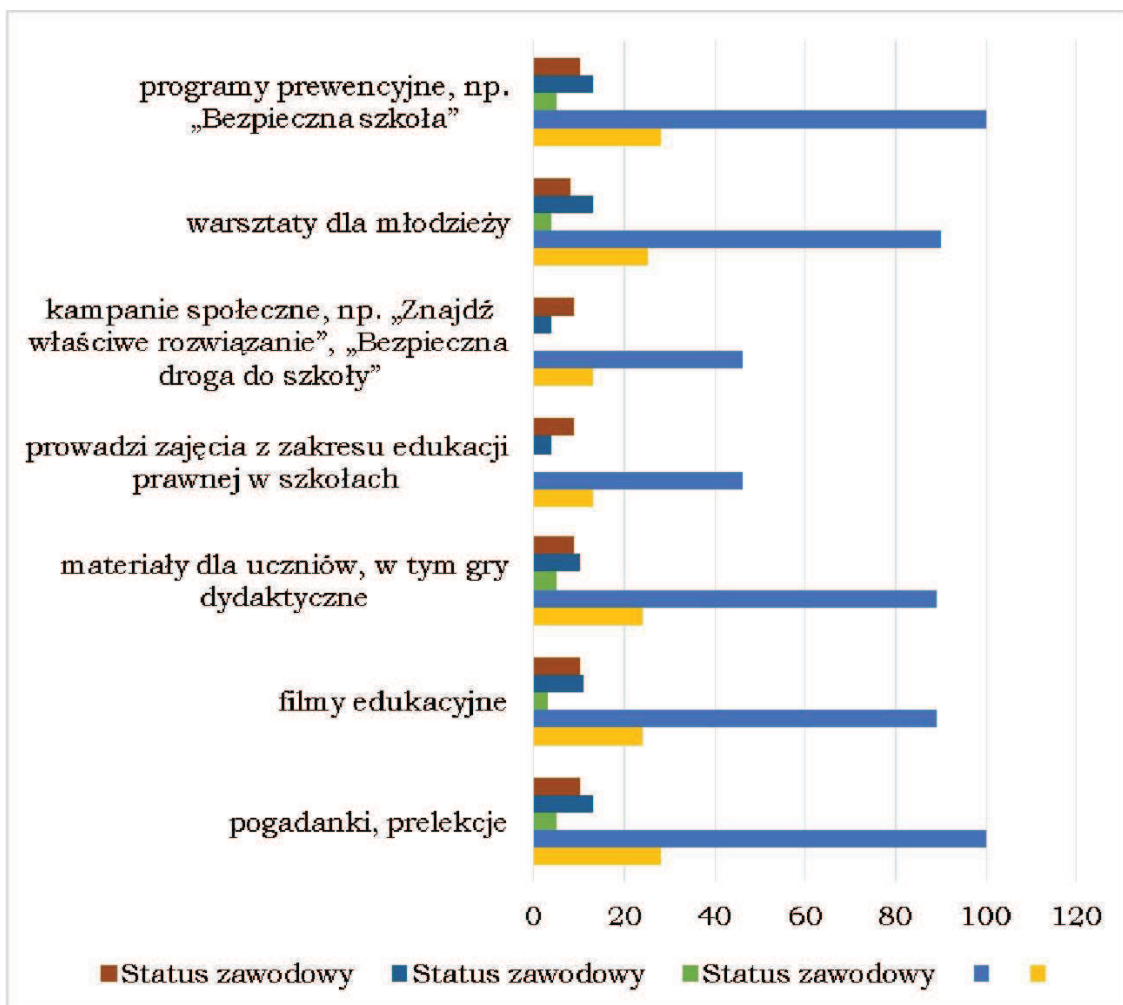

*Dane nie sumują się, wielokrotny wybór.

Źródło: badania własne.

Nauczyciele potwierdzają prawie wszystkie formy działalności profilaktycznej realizowanej w szkołach przez Policję, które zostały wymienione w kwestionariuszu ankiety. Podobnie jak uczniowie, na pierwszym miejscu wymieniają pogadanki i prelekcje (100%), następnie warsztaty dla młodzieży (90%), filmy edukacyjne i materiały dla uczniów, w tym gry dydaktyczne (po 89% wskazań). Kampanie społeczne, np. „Znajdź właściwe rozwiązanie”, „Bezpieczna droga do szkoły” oraz zajęcia z zakresu edukacji prawnej w szkołach (po 46% wskazań) (Wykres 27).

Wykres 27. Zestawienie wskazań nauczycieli na pytanie: *Jakie działania profilaktyczne Policja prowadzi w szkołach?*

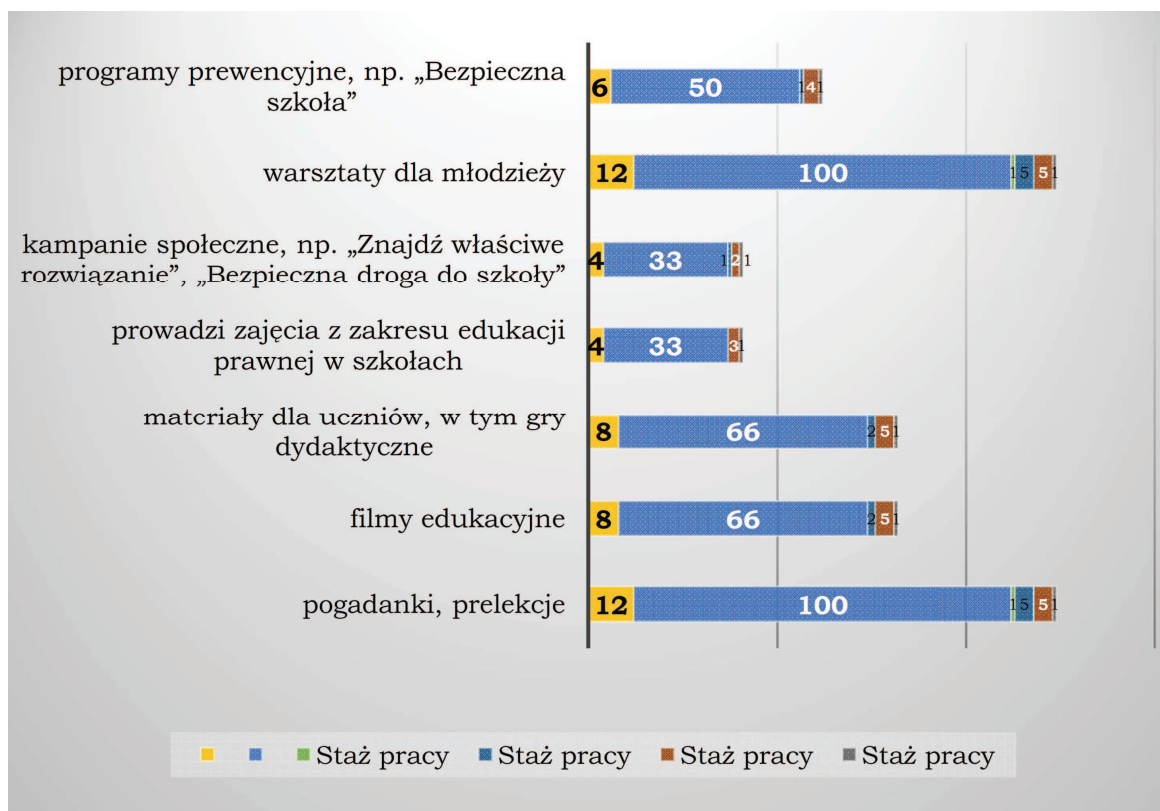

Źródło: badania własne.

Status zawodowy nie ma wpływu na wypowiedzi nauczycieli na temat działań profilaktycznych prowadzonych przez policję w szkołach. Zdaniem nauczycieli, najbardziej atrakcyjne dla młodzieży są pogadanki, prelekcje i warsztaty.

100% policjantów uczestniczących w badaniu potwierdza pracę z uczniami w szkołach z wykorzystaniem prelekcji i pogadanek oraz warsztatów dla młodzieży. 66% wskazuje na filmy edukacyjne i materiały dla uczniów, w tym gry dydaktyczne (66%), kampanie społeczne, np. „Znajdź właściwe rozwiązanie”, „Bezpieczna droga do szkoły” oraz zajęcia z zakresu edukacji prawnej w szkołach – po 33% wskazań (Wykres 28).

Wykres 28. Zestawienie wskazań policjantów prewencji na pytanie: *Jakie działania profilaktyczne Policja prowadzi w szkołach?*

Źródło: badania własne.

Dokonując analizy danych zamieszczonych na Wykresie 28, można stwierdzić, że Kampanie społeczne, np. „Znajdź właściwe rozwiązanie”, „Bezpieczna droga do szkoły” oraz zajęcia z zakresu edukacji prawnej w szkołach są wskazywane przez policjantów o wyższym stażu pracy zawodowej. W opinii policjantów, podobnie jak badanych nauczycieli, najbardziej atrakcyjne dla młodzieży są pogadanki, prelekcje i warsztaty.

Na podstawie danych zamieszczonych w Tabeli 5. dokonano weryfikacji odpowiedzi nauczycieli i policjantów na zadane w ten sam sposób pytanie. Badania ujawniły, że współpraca Policji z instytucjami wspomagającymi prace w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich jest postrzegana inaczej przez nauczycieli i inaczej przez policjantów pionu prewencji Policji.

Tabela 5. Zestawienie wskazań nauczycieli i policjantów prewencji na pytanie: *W jakim stopniu Policja współpracuje z instytucjami wspomagającymi prace w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich? Proszę ocenić w skali 1-5 (najbardziej)*

Obszary współpracy policji z instytucjami	Skala (liczba)				
	1	2	3	4	5
Wykrywanie zagrożeń i objawów nieprzystosowania społecznego (szkoły)					
Nauczyciele	12	8	3	5	-
Policja	-	-	-	1	11
Diagnozowanie i poradnictwo (szkoły, pogotowia opiekuńcze, schroniska dla nieletnich)					
Nauczyciele	12	6	6	4	-
Policja	-	-	2	10	-
Orzekanie o charakterze stosowanych norm i środków oddziaływań (sądy rodzinne)					
Nauczyciele	-	6	20	2	-
Policja	-	-	-	12	-
Oddziaływanie opiekuńczo-wychowawcze, psychoterapeutyczne, resocjalizacyjne (organizacje młodzieżowe, kuratorzy, psychiatrzy, psycholodzy)					
Nauczyciele	14	10	4	-	-
Policja	1	3	2	7	-
Organizacje społeczne, młodzieżowe i zawodowe (działalność systematyczna lub doraźna, realizowana w ramach profilaktyki ogólnej i szczegółowej).					
Nauczyciele	28	-	-	-	-
Policja	1	2	4	5	-

*Dane nie sumują się, wielokrotny wybór.

Źródło: badania własne.

Kwestia wykrywania obszaru współpracy dotyczącej zagrożeń i objawów nieprzystosowania społecznego (szkoły) jest oceniona przez nauczycieli bardzo nisko. 43% badanych osób przydzieliło tej formie 1 punkt na skali od 1-5, 29% – 2 punkty, 18% –

4 punkty. Natomiast policjanci ocenili tę formę bardzo wysoko: 92 badanych policjantów przydzieliło największą liczbę punktów, czyli 5, a 8% – 4 punkty.

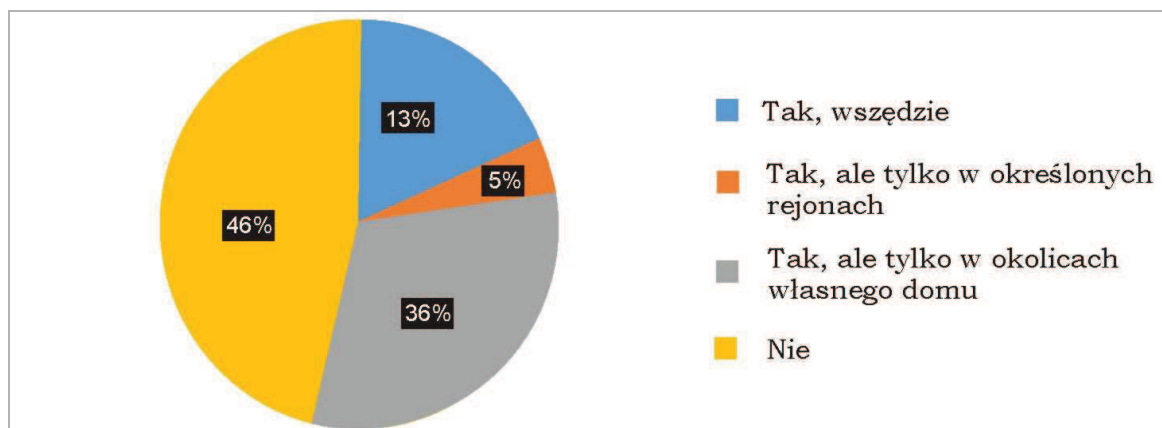
Obszar współpracy Policji z instytucjami dotyczący diagnozowania i poradnictwa (szkoły, pogotowia opiekuńcze, schroniska dla nieletnich) został oceniony przez nauczycieli również bardzo nisko: 43% badanych osób przydzieliło tej formie 1 punkt na skali od 1-5, 21% przydzieliło 2 punkty, czyli też bardzo nisko, 21% – 3 punkty, 18% – 4 punkty. Policjanci ocenili ten obszar zdecydowanie wyżej niż nauczyciele: 83% ankietowanych przydzieliło 4 punkty i 17% – 3 punkty.

Kolejny obszar współpracy Policji z instytucjami zewnętrznymi to orzekanie o charakterze stosowanych norm i środków oddziaływań (sądy rodzinne). W tej kwestii nauczyciele mają lepsze zdanie: aż 71% nauczycieli wskazało odpowiedź – 3 punkty, a policjanci (100%) w tym względzie mają wysokie zdanie, przydzielili 4 punkty. Oddziaływania opiekuńczo-wychowawcze, psychoterapeutyczne, resocjalizacyjne (organizacje młodzieżowe, kuratorzy, psychiatry, psychologowie) zostały ocenione nisko zarówno przez nauczycieli jak i policjantów. Zupełnie inaczej rozłożyły się wyniki dotyczące obszaru: organizacje społeczne, młodzieżowe i zawodowe (działalność systematyczna lub doraźna, realizowana w ramach profilaktyki ogólnej i szczegółowej). Wszyscy nauczyciele (100%) ocenili tę działalność bardzo nisko – 1 punkt na skali, a policjanci wykazali dwa stanowiska w tym zakresie: 42% osób przydzieliło 4 punkty a 58%: od 2n do 4 punktów.

W postępowaniu badawczym uwzględniono również pytania dotyczące bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania.

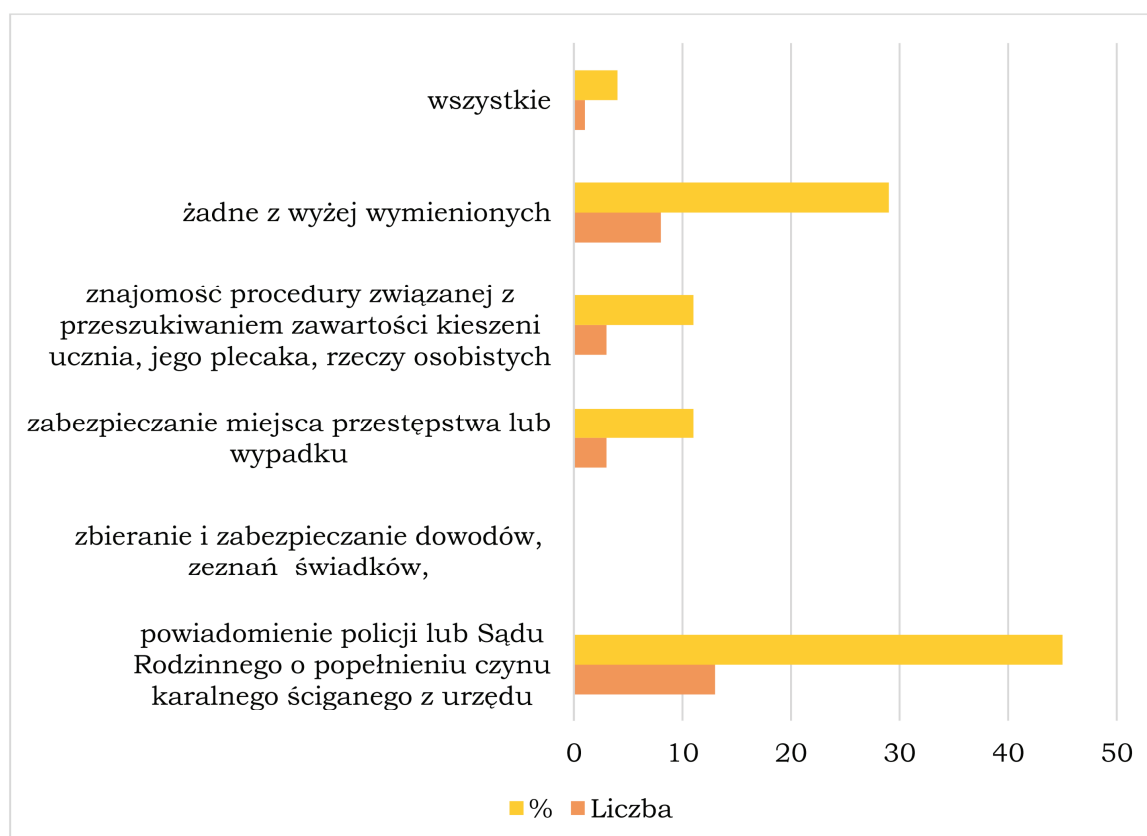
Badania ujawniły, że uczniowie nie czują się bezpiecznie w miejscu zamieszkania. Tylko dla 13% badanych uczniów problem nie istnieje – ci uczniowie czują się wszędzie bezpiecznie, natomiast 46% respondentów wskazuje odpowiedź *Nie*. 6% uczniów czuje się bezpiecznie, ale tylko w okolicach własnego domu, 5% osób czuje się bezpiecznie, ale tylko w wybranych rejonach miejsca zamieszkania (Wykres 29).

Wykres 29. Zestawienie odpowiedzi uczniów na pytanie: *Czy w swoim miejscu zamieszkania czujesz się bezpiecznie?*

Źródło: badania własne.

Wykres 30. Zestawienie wskazań nauczycieli na pytanie: *Jakie zadania mają nauczyciele w zakresie interwencyjnej współpracy szkoły z Policją?*

Źródło: badania własne.

Zdaniem badanych pedagogów, wśród zadań nauczycieli w zakresie interwencyjnej współpracy szkoły z Policją, w największym stopniu powinno być realizowane zadanie powiadomienia Policji lub Sądu Rodzinnego o popełnieniu czynu karalnego ściganego z urzędu (45%), 11% wskazało na zabezpieczanie miejsca przestępstwa lub wypadku, 11% na znajomość procedury związanej z przeszukiwaniem zawartości kieszeni ucznia, jego plecaka, rzeczy osobistych (Wykres 30). 4% badanych wskazuje, że konieczne jest podejmowanie wszystkich zadań, a 29% respondentów przeciwnie – żadnego z wymienionych.

Zakończenie

Część początkowa ankiety pozwoliła ustalić stan problemu przestępczości nieletnich w badanym środowisku. Na podstawie opinii uzyskanych w wyniku przeprowadzonych badań na temat zjawiska przestępczości i demoralizacji nieletnich można wnosić, że zarówno dla uczniów, jak i nauczycieli problem w tym środowisku istnieje, ale nie jest zbyt zauważalny. Dalej jednak nauczyciele stwierdzają wyraźną tendencję wzrostową w zakresie przestępczości nieletnich, odnosząc się tu pewnie do ogólnych odczuć. Podobną niekonsekwencję wykazują uczniowie przyznając się w większości do znajomości osób, które weszły w konflikt z prawem. Tylko 45% badanej populacji uczniów uważa, że w ich środowisku nie ma zagrożenia przestępczością i demoralizacją nieletnich. Jednocześnie statystyki policyjne pokazują w latach 2010–2016 spadek liczby nieletnich, wobec których orzeczono prawomocne środki opiekuńczo-wychowawcze, poprawcze i kary.

W latach 2010–2016 na skutek wcześniejszych uwarunkowań demograficznych związanych z postępującym niżem demograficznym zmniejszyła się ogólna liczba nieletnich w Polsce, a Policja odnotowała spadek przestępczości i demoralizacji nieletnich o 31,7% na przestrzeni tych lat. Sytuacja w środowisku badanych uczniów i ich nauczycieli jest jednak zupełnie inna, gdyż jest to szkoła miejska, do której są rekrutowani uczniowie z różnych środowisk, z pominięciem rejonizacji. Zróżnicowanie

środowiskowe uczniów może mieć wpływ na opinie preferujące tendencję wzrostową.

Według opinii badań osoby zagrożone przestępczością i demoralizacją to, przede wszystkim, uczniowie gimnazjum i szkoły zawodowej. Zdaniem 4% respondentów, młode osoby mające już konflikt z prawem w ogóle nie realizują obowiązku szkolnego. Za wczesne objawy demoralizacji i przestępczości uczniowie uznali przede wszystkim picie alkoholu i używanie narkotyków oraz wagarowanie, a nauczyciele niepowodzenia szkolne oraz picie alkoholu i używanie narkotyków. Jako determinanty przestępczości nieletnich nauczyciele wymienili zbyt dużo wolnego czasu oraz sytuację finansową rodziny. Respondenci ci dopisywali, że pierwszy czynnik koncentruje się na korzystaniu z wolnego czasu w sposób niekontrolowany i mało aktywny. Powszechnie, bo w ponad 90% pedagogzy uznali, że bezsprzecznie środki masowego przekazu jak Internet, prasa, radio lub telewizja są źródłem dostarczającym negatywnych wzorców zachowań dla nieletnich.

Raport Komendy Głównej Policji za pierwsze półrocze 2018 pokazuje, iż w 2018 roku odnotowano wysokie poczucie bezpieczeństwa – 86% Polaków uważa, że w Polsce czuje się bezpiecznie, a aż 93% deklaruje, że w okolicy, gdzie zamieszkuje jest bezpiecznie¹⁰. Przeciwnie do tych danych prezentowane badania pokazały, że zarówno uczniowie, jak i ich nauczyciele nie czują się bezpiecznie w miejscu zamieszkania.

Dalej podjęto analizę wyników w celu weryfikacji hipotez.

Hipoteza szczegółowa 1: *Zakres zadań Policji w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich jest określony w zadaniach pionu prewencji Policji* została potwierdzona częściowo. Analizy zakresu zadań dokonano na podstawie interpretacji zapisów Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. 1990 Nr 30 poz. 179, w części dotyczącej zakresów działania Komendy Głównej Policji, Komend Wojewódzkich i Komend Powiatowych w obszarze zadań prewencyjnych. Dokonano również

¹⁰ Raport Komendy Głównej Policji w zakresie przestępczości – podsumowanie za pierwsze półrocze 2018. <http://www.statystyka.policja.pl/st/informacje/161093,Mniej-przestepstw-wysokie-poczucie-bezpieczenstwa-Polakow-podsumowanie-I-polrocz.html>

analizy zakresu działań Komisariatu i Komisariatu specjalistycznego Policji w obszarze zadań prewencyjnych. Wszystkie zadania minimalizujące przestępczość i demoralizację nieletnich wpisują się w te zakresy, jednak badania ujawniły lukę w tym zakresie. Zdaniem badanych pedagogów, wśród zadań nauczycieli w zakresie interwencyjnej współpracy szkoły z Policją, w największym stopniu powinny być realizowane zadania powiadamiania Policji lub Sądu Rodzinnego popełnieniu czynu karalnego ściganego z urzędu (45%), 11% wskazało na zabezpieczanie miejsca przestępstwa lub wypadku, 11% na znajomość procedury związanej z przeszukiwaniem zawartości kieszeni ucznia, jego plecaka, rzeczy osobistych. Jeżeli chodzi o przestępczość nieletnich i ich demoralizację brak jest zapisów w zakresach pionów prewencyjnych Policji na temat zadań nauczycieli w zakresie interwencyjnej współpracy szkoły z Policją. Nauczyciel jest funkcjonariuszem publicznymi powinien mieć obowiązek znajomości procedur i umiejętności skutecznego reagowania i zachowania się w sytuacji kryzysowej związanej z problemem przestępczości i demoralizacji nieletnich, zastanej i mogącej pojawić się. Nauczyciele uczestniczący w badaniu uważają, że na przestępczość nieletnich w największym stopniu wpływa korzystanie z wolnego czasu w sposób niekontrolowany i mało aktywny, a także kondycja finansowa rodziny. Te i inne zaznaczone rzadziej determinanty można osłabiać poprzez stosowanie profilaktyki policyjnej w ramach Szkolnych Programów Wychowawczo-Profilaktycznych.

Hipoteza szczegółowa 2 brzmiała: *Podczas ujawnienia nieletnich sprawców czynów karalnych Policja działa zgodnie z wcześniej ustaloną procedurą w tym zakresie: najczęściej po zatrzymaniu nieletniego umieszcza go w policyjnej izbie dziecka lub w pomieszczeniach przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia w jednostce organizacyjnej Policji, gdy nieletni znajduje się w stanie po użyciu alkoholu lub podobnie działającego środka. Osoby samowolnie przebywające poza zakładem poprawczym lub schroniskiem dla nieletnich umieszcza się w zakładzie lub schronisku, z którego się oddaliły, a jeśli jest to niemożliwe, w policyjnej izbie dziecka. Z czynności tej sporządza się protokół zatrzymania nieletniego, została potwierdzona pozytywnie. W tej kwestii dokonano analizy literatury*

przedmiotu oraz wyników odpowiedzi policjantów pionu prewencji co pozwala stwierdzić, że najczęściej z nieletnimi i ich rodzicami prowadzi się rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze oraz kieruje się sprawy do sądu celem rozstrzygnięcia. Bardzo często też zostaje podjęta współpraca ze szkołą celem poddania ucznia wzmożonemu nadzorowi, a znacznie rzadziej dokonuje się kontroli osobistej, przeszukania pod adresem zamieszkania lub zatrzymanie nieletnich oraz sprawdzenia stanu trzeźwości. W pytaniu otwartym z tego zakresu zebrano również informacje na temat procedury w przypadku ujawnienia nieletnich sprawców czynów karalnych. Jest ona taka jak opisano w hipotezie drugiej.

Hipoteza szczegółowa 3: *Działania prewencyjne Policji polegają najczęściej na informowaniu władz samorządowych i społeczności lokalnych o występujących zagrożeniach, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki małoletnich i nieletnich, na tworzeniu programów profilaktycznych we współpracy z placówkami systemu oświaty. Są to również patrole oraz obchód rejonów szkół i placówek opiekuńczo-wychowawczych*, potwierdziła się częściowo. Wszyscy badani policjanci (100%) są zdania, że najczęstsze interwencje dotyczą używania alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, następnie palenia wyrobów tytoniowych, przemocy w rodzinie, popełnionego czynu karalnego a najrzadsze przebywania małoletnich bez opieki rodziców lub opiekunów. Nie uzyskano informacji dotyczących pierwszego członu hipotezy.

Hipoteza szczegółowa 4: *Najbardziej atrakcyjne dla młodzieży i skuteczne są programy profilaktyczne realizowane we współpracy z odpowiednimi specjalistami posiadającymi odpowiednie certyfikaty i uprawnienia*, nie potwierdziła się w niniejszych badaniach.

Zdaniem uczniów Policja prowadzi wiele działań profilaktycznych w szkołach. W ich ocenie w najczęściej odbywają się pogadanki i prelekcje (93%), w następnej kolejności wymienili filmy edukacyjne (79%) i materiały dla uczniów, w tym gry dydaktyczne (79%), prowadzenie zajęć z zakresu edukacji prawnej w szkołach (51%), warsztaty dla młodzieży (20%), kampanie społeczne, np. „Znajdź właściwe rozwiązanie”, „Bezpieczna droga do szkoły” (15%) a programy prewencyjne, np. „Bezpieczna szkoła” tylko

w niniejszych badaniach pozytywnie, aczkolwiek, w największym stopniu, w części dotyczącej współpracy Policji ze szkołami, natomiast informacje dotyczące współpracy z placówkami opiekuńczo-wychowawczymi oraz z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi uzyskano tylko od policjantów i częściowo od nauczycieli, ale są to prawdopodobnie tylko deklaracje oparte na niezweryfikowanej doświadczeniem wiedzy nauczycieli. Badania ujawniły, że współpraca Policji z instytucjami wspomagającymi prace w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich jest postrzegana inaczej przez nauczycieli i inaczej przez policjantów pionu prewencji Policji. Nauczyciele bardzo nisko ocenili kwestię wykrywania obszaru współpracy dotyczącej zagrożeń i objawów nieprzystosowania społecznego, natomiast policjanci ocenili tę formę bardzo wysoko, ponieważ 92 badanych policjantów przydzieliło największą liczbę punktów, czyli 5, a pozostała 8% – 4 punkty. Kolejny obszar współpracy Policji z instytucjami dotyczący diagnozowania i poradnictwa (szkoły, pogotowia opiekuńcze, schroniska dla nieletnich) został oceniony przez nauczycieli również bardzo nisko: 43% badanych osób przydzieliło tej formie 1 punkt na skali od 1-5. Policjanci ocenili ten obszar zdecydowanie wyżej niż nauczyciele: 83% ankietowanych przydzieliło 4 punkty i 17% – 3 punkty. Natomiast współpraca Policji z instytucjami zewnętrznymi to orzekanie o charakterze stosowanych norm i środków oddziaływań (sądy rodzinne). W tej kwestii nauczyciele mają lepsze zdanie: aż 71% nauczycieli tą formę pracy oceniło na 3 punkty, a policjanci (100%) w tym względzie mają wysokie zdanie – przydzielili 4 punkty. Oddziaływania opiekuńczo-wychowawcze, psychoterapeutyczne, resocjalizacyjne (organizacje młodzieżowe, kuratorzy, psychiatrzy, psycholodzy) zostały ocenione nisko zarówno przez nauczycieli jak i policjantów.

Jeżeli chodzi o organizacje społeczne, młodzieżowe i zawodowe (działalność systematyczna lub doraźna, realizowana w ramach profilaktyki ogólnej i szczegółowej), to wszyscy nauczyciele ocenili tą działalność bardzo nisko – 1 punkt na skali, a policjanci wykazali dwa stanowiska w tym zakresie: 42% osób przydzieliła 4 punkty a 58%: od 2 do 4 punktów.

W tej sytuacji należy uznać, że hipoteza główna (HG): *Działania prewencyjne podejmowane przez Policję w dużym stopniu*

przyczyniają się do minimalizowania działań przestępczych nieletnich. Profilaktyka policyjna jest wsparciem realizacji zadań szkół realizowanych w ramach Szkolnych Programów Wychowawczo-Profilaktycznych w niniejszym badaniu została zweryfikowana pozytywnie.

Wnioski empiryczne

1. Uczniowie i nauczyciele nie czują się bezpiecznie w miejscu nauki, pracy i zamieszkania i zauważają tendencję wzrostową przestępczości i demoralizacji nieletnich.

2. Statystyki Policji w latach 2010–2016 o 31,7% zanotowały spadek liczby nieletnich, wobec których orzeczono prawomocne środki opiekuńczo-wychowawcze, poprawcze i kary.

3. Nauczyciele wskazują, że w zakresie interwencyjnej współpracy szkoły z Policją istnieje szereg niedoborów legislacyjnych. Pedagodzy potrzebują też większej wiedzy na ten temat.

4. Podczas zatrzymania nieletnich sprawców czynów karalnych Policja działa zgodnie z wcześniej ustaloną procedurą w tym zakresie.

5. Najczęstsze interwencje dotyczą używania alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, następnie palenia wyrobów tytoniowych, a w dalszej kolejności przemocy w rodzinie i popełnionego czynu karalnego.

6. Policja bardzo dobrze współpracuje ze szkołą w zakresie minimalizowania przestępczości i demoralizacji nieletnich. Najatrakcyjniejszą formą działalności Policji w szkołach są prelekcje i pogadanki, najlepiej z wykorzystaniem prezentacji multimedialnych, filmów i materiałów dydaktycznych, które zawierają krzyżówki, konkursy i quizy.

7. Współpraca Policji z instytucjami zewnętrznymi dotycząca orzekania o charakterze stosowanych norm i środków oddziaływań, np. z sądami rodzinnymi została wysoko oceniona przez nauczycieli i policjantów, natomiast działalność Policji dotycząca oddziaływań opiekuńczo-wychowawczych, psychoterapeutycznych, resocjalizacyjnych opartych na współpracy z organizacjami młodzieżowymi, kuratorami, psychiatrami, psychologami bardzo nisko.

Wnioski praktyczne

1. Należy wzmocnić współpracę Policji ze szkołą w zakresie realizacji profilaktyki szkolnej w obszarze minimalizowania przestępczości i demoralizacji nieletnich. Dobrym sposobem jest włączenie policjantów pionu prewencji Policji do opracowywania Szkolnego Programu Wychowawczego, szczególnie w kontekście zdiagnozowanych problemów i symptomów, którymi dysponuje Policja.

2. Z uwagi na słabą działalność Policji dotyczącą realizacji programów profilaktycznych w szkołach, konieczne jest, aby policjanci oddelegowani do pracy z uczniami, posiadali kwalifikacje potwierdzone stosownymi certyfikatami, do prowadzenia programów. Forma nabywania uprawnień w tym zakresie może być różna. Komendant może zorganizować konkretne wewnętrzne szkolenie dla danej grupy policjantów lub policjanci mogą skorzystać z oferty zewnętrznej Ośrodka Rozwoju Edukacji w Warszawie.

3. Z uwagi na brak zapisów w zakresach pionów prewencyjnych Policji na temat zadań nauczycieli dotyczących interwencyjnej współpracy szkoły z Policją, nauczyciele nie czują się kompetentni wypełniać zadania z tego zakresu. Potrzebują szkoleń, szczególnie w zakresie umiejętności zabezpieczania miejsca przestępstwa lub wypadku, znajomości procedur związanych z przeszukiwaniem zawartości kieszeni ucznia, jego plecaka, rzeczy osobistych. Tego typu szkolenia mogłyby odbywać się w ramach Wewnątrzszkolnego Doskonalenia Nauczycieli i powinny być prowadzone przez policjantów pionu prewencji policji. Nauczyciel jest funkcjonariuszem publicznym i powinien mieć obowiązek znajomości procedur i umiejętności skutecznego reagowania i zachowania się w sytuacji kryzysowej związanej z problemem przestępczości i demoralizacji nieletnich, zastanej i mogącej pojawić się w przyszłości.

4. Konieczne jest wzmocnienie działań Policji odnośnie oddziaływań opiekuńczo-wychowawczych, psychoterapeutycznych, resocjalizacyjnych opartych na współpracy z organizacjami młodzieżowymi, kuratorami, psychiatrami, psychologami. Być może potrzebne jest organizowanie kongresów, zjazdów, paneli dyskusyjnych, warsztatów lub innych form nabywania i wymiany informacji w zakresie minimalizowania przestępczości i demoralizacji osób nieletnich.

Bibliografia

Pozycje zwarte

1. Dzielska A., *Zachowania ryzykowne*, IMiD, Warszawa 2017, ss. 24.
2. Gaberle A., Korcyl-Wolska M., *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Wydawnictwo ARCHE, Gdańsk 2002, ss. 491, ISBN 83-888445-43-x.
3. Korcyl-Wolska M., *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2004, ss. 261, ISBN 83-7444-060-0.
4. Hollin C.R., Browne D, Palmer E. J., *Przestępczość wśród młodzieży*, Wydawnictwo GWP, Gdańsk 2004, ss. 77, ISBN 978-83-7489-184-4.
5. Hołyst B., *Kryminologia*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2004, ss. 1404, ISBN 83-7334-281-8.
6. Jarosz M., *Dewiacyjne zachowania młodzieży i ich determinanty środowiskowe*, Warszawa 1992.
7. Christie N., *Dogodna ilość przestępstw*, Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej, Warszawa 2004, ss. 146, ISBN 83-88407-96-1.
8. Makowski A., *Niedostosowanie społeczne młodzieży i jej resocjalizacja*, PWN, Warszawa 1994, ss. 295, ISBN 8301115912.
9. Sochacki A., *Postępowanie w sprawach nieletnich (materiał dydaktyczny)*, Zakład Prawa Szkoły Policji w Słupsku, Słupsk 2008.
10. Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, Tom II, Warszawa 1979.
11. Szymczak M. (red), *Demoralizacja*, [w:] Słownik języka polskiego, I, Warszawa 1978.
12. Witek S., Demoralizacja, [w:] Encyklopedia Katolicka, III, Lublin 1979.

Czasopiśmiennictwo naukowe

1. Drzewiecki P., Zjawisko przestępczości nieletnich w Polsce, „O Bezpieczeństwie i Obronności” 2016, nr 2(2), ISSN 2450-5005.

Inne źródła

1. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z 26 października 1982 (Dz. U. 1982, nr 35 poz. 228).
2. Raport Komendy Głównej Policji w zakresie przestępczości – podsumowanie za pierwsze półrocze 2018, <http://www.statystyka.policja.pl/st/informacje/161093,Mniej-przestepstw-wysokie-poczucie-bezpieczenstwa-Polakow-podsumowanie-I-polrocz.html> (15.03.2019).
3. Statystyka sądowa. Sprawy nieletnich. Prawomocne orzeczenia w latach 2020–2016, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2017.